

Titel: Andet Stykke af Bondens Betænkninger om de vigtigste Aarsager til de dyre Tider og de betydeligste Midler til Dyrhedens ordentlige og bestandige Afhielpelse.

Citation: "Andet Stykke af Bondens Betænkninger om de vigtigste Aarsager til de dyre Tider og de betydeligste Midler til Dyrhedens ordentlige og bestandige Afhielpelse.", i *Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 2*, F.C. Godiche, 1771, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-1_002-shoot-workid1_002_006.pdf (tilgået 29. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 2

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Andet Stykke af Bondens Betænkninger om

de vigtigste Aarsager

til de dyre Tider

og

de betydeligste Midler til Dyrhedens ordentlige og bestandige Afhielpelse.

Have a little patience.

Sic falvus tendis..

Et cadit in nihilum, qvod fuit ante nihil.

Kjøbenhavn 1771.

Trykt i det Kongl. Universitets Bogtrykkerie hos A. H. Godiches Efterleverske, ved Frid. Christ. Godiche.

2

3

3 Til Læseren.

Endskiønt Skrive-Frihedens Periodus er bleven overflødig paa Mængde af Skrifter; har jeg dog holdt for: at i mine Betænkninger kunde indeholdes nogle faa Erindringer, som tillige kunde være Læse» ren tienlige. Nyt falder vanskeligt, og lærerigt

er næsten uendeligt at love; et pralende Løfte skal derfor ey fra min Haand bedrage Dig. Aarsagerne til de dyre Tider, og nærværende høye Priser paa Levnets-Midler, er det eneste jeg i Besynderlighed vil forbinde mig til at erindre Dig om i mine Betænkninger. Skulde imidlertid de af mig anførte Aarsager finde Dit Biefald? Da har jeg naaet mit Ønske; (ifald Dit Omdømme er grundet) hvis ikke? Da, om Du, som Journalisten, beærer

4

Til Læseren.

en eller anden af mine Sætninger med Din Censur, tag Enden med; thi en Kugle, hvad heller den er vægtig eller læt, kan jo fordreyes fra sin Cirkel ved et eneste Snit? Vær i øvrigt forsikret; bestemte Meninger, rigtige og sande Sætninger, er alt hvad jeg umager mig for; thi om jeg er lykkelig, skal ingen sandsynlig Vildfarelse falde fra min Pen. Seent har jeg efterkommet mit Løfte i dette Stykke; fordi jeg helst havde ønsket disse vigtige Aarsager egentligere behandlede ved en dueligere Pen. Ja, gid alle Aarsager til skadelige Mangeler i det Almindelige maatte blive ligesaa alvorligen undersøgte af de Indsigts-Færdige, som den Sandhed er vis: at de Ubetænksommes Klagemaale ere næsten uendelige. Hvor vilde det da fornøye mig at see Feylene opdagede, Misbrugene afskaffede, og uordeners Aarsager efterhaanden hævede; thi saaledes lærte jeg endog at indsee mine egne Feyltagelser i disse mine korte Betænkninger.

Bonden.

5

Betænkninger

indeholdende

de vigtigste Aarsager

til de dyre Tider, og de høye Priser pag Levnets-Midlerne.

Unus tibi nodus sed herculeus restat.

De dyre Tider synes ikke allene at udbrede sig; men næsten at være overhaandtagende paa mange og adskillige Steder. Det meest Forundrings værdige, er enddog dette i alt; at fra de Steder og Lande, som ey

al-

lene kan vedligeholde sine egne Indbyggere med Levnets-Midler, men endog forsyne andre, Høres de ivrigste Beklagelser over de dyre Tider, og Mangelen at være føleligst der, hvorfra Velsignelsen og Overflødigheden aarlig uddeler sig til Fremmede. Jeg er forsikret, ærede Lands-Mænd! dette kan en for disse Tider være uegentlig sagt, om der af Naturen med Levnets-Midler saa rigelig forsynede Dannemark; thi denne er jo Basunens store og umaadelige Lyd iblant os? — Priserne ere og blive ved at være umaadelige; dette har bedrøvelige Følger. Hvad er Aarsagen? Her gielder det. Hvorledes skal den hæves? Her gielder det og — Det er da Aarsagerne til de umaadelige Priser, eller, ti! de dyre Tider, der, som den gordianske Knude, ere blevne saa uopløselige. Jeg mener, mere fordi man med Gevalt fra Begyndelsen har anfaldet og anlagt Planen til Sandhedens Undersøgelse; end fordi der udkrævedes mere Skarpsindighed, og mindre koldt Blod til Sandhedens Opdagelse. — Kom ikke Philopatreas, som den der aabnede Skue-Pladsen,

7

frem i en Tilsyne umaadelig Passion? Mig kom det i det mindste for, som jeg tillige med Graaden i hans Øyne faae Alexanders Ord, (nihil interest qvo modo folvatur) spille ham stedse paa Læberne. Om det var umoden Indsigt der forvilde ham; veed jeg ey; men dette er vist: hiin sig saa kaldende eenfoldige Borgeres uindskrænkede Sætning i hans Upartiske Erindringer til Philopatreas og Compatrioter, (vi ere de lykkeligste Folk i Verden) skal snarere blive kiendt for vigtig og rigtig, end alle de Klagemaale med deres Aarsager vi enten har seet hos Philopatreas eller hans Efterfølgere. — Vel er dette en Sandhed, som meget vel kan forudsettes, ja, som ey behøves at blive nævnet af nogen, som i denne Materie har skrevet, at priserne paa Levnets-Midlerne i de sidste 30 Aar, har i Almindelighed været høye, end i de Foregaaende; men jeg holder for, at faa læt og nemt man slipper til at indsee denne Forskiel paa Priserne i disse sidste Aaringer imodsatte de Foregaaende; (da, jo længere man gaaer tilbage i Tiden, jo tydeli-

8

gere kiendes Forskiellen) saa daarlig er og den Bygning om Prisernes Umaadelighed, som en fremviser anden Grundvold end denne Sætning; thi Statens Velstand bør være tiltagende, og som hver retskaffen Mand, og hvert Lem i Staten arbejder til og for sin Tilstands og Velstands Forbedring, sin Rigdoms Forøgelse; saa maae og Staten selv i sit hele Betragtet. Taber Staten af sin Formue? Da lider alle Lemmer i Staten Tabet: og om Staten vinder; da mener jeg Fælledskabet burde forbedres og styrkes? Kort sagt: alle har arbejdet, alle bør have Deel i Fortienesten, og med anden Vægt-Skaal, end alle Prisernes naturlige Forhøyelse, kan denne almindelige Gevinst ey i retfærdige Lodder uddeles. Naar derfor Priserne betragtes for det, fom de virkelig i Naturen ere; nemlig, Beviser efter hvilke den ene Stand i Staten har sin Fordring paa den anden: Billigheds Haand-Skrifter, efter hvilke det ene Lem nyder sin naturlige Nærings-Saft til Giengield for sin Sveed, i Forhold imod det andet; da bliver almindelige høye Priser

9

paa Levnets-Midlerne (helst i et Land, som ikke allene kan forsyne sine egne Indbyggere med Levnets-Midler, men endog Fremmede) et almindeligt Beviis paa Landets tiltagende Velstand, og ey, uden i besynderligere Tilfælde betragtet, et Beviis paa dyre Tider. Og da nu Dannemark i Almindelighed ey allene kan forsyne sine egne Indbyggere, men overlader aarlig en anseelig Deel Levnets-Midler til Fremmede; burde jo Statens almindelige Velstand drage disse Fordele til Deels, og de i Almindelighed tiltagende Priser, naturlig viis bevise vor Velstands tiltagende Vext? Thi, som Blodets ordentlige Circulation forudsettes i et hvert sunt Legeme; saa maae og Fordelenes ordentlige Deling naturlig viis fordele sig i en velindrettet Stat. Derfor forseer jeg mig vist ikke i at sige: skal Landets Velstand i Almindelighed og efterhaanden tiltage; da maae og Priserne Gradviis Stige.

Dog alt uagtet, er Sagen om hvilken her tales af største Vigtighed; — Thi lad være, vi ey i vor Tid, uden at foragte den Allerhøyeste

10

og hans Utallige og langvarige Velgierninger imod os, kan siges, af Hungers Nød eller nogen herimod giældende Ulykke og Lande-Plage at være fristede. Lad være! Gud har givet os en langvarig Fred, og med Freden ikke allene vore egne gode Tings Nydelse, (med hvilke vi dog med Taknemmelighed burde været for neyede) men endog ligesom vildet gjøre os deelagtige i alle gode Tings timelige Nydelse, i det Frugtbarheden af vore egne Lande har ligesom tilført os Frugtbarheden fra Fremmede, og den første Velsignelse været saa overflødig, at den har medbragt den sidste. Lad være! Gud i den betydeligste Plage, med hvilken han har hjemsøgt det Almindelige, mere har viist os Riset end tugtet os. (Min Gud! saa ofte jeg tænker paa Din Haand i dette Stykke, da ydmyger Din Viisdom mit Hierte; thi er Sygdommen iblant Qvæget, en Straf med hvilken Du vilde revse os? Da er visselig den Maade forunderlig, med hvilken Du behandler os. Skulde det ey være Dig bekiendt, at Landets Lyksalighed mit under Plagen har været tilta-

11

gende; at Velsignelsen og Forbandelsen ere neppe at skille fra hinanden, naar vi betragte Din Huusholdning i dette Stykke, i Henseende til det Almindelige? Eller, opbygger Du her dobbelt med den ene Haand, det Du nedriver Med den anden, for at vise, hvorledes Du paa en anden Tid vil nedrive dobbelt, det Du eengang opbygte; eller, er det Dit Øyemeed ved disse Creaturenes elendige Plager, at vise os blot din Vrede; men tillige, at vi til at straffes ved denne Plage ere uværdige? Jeg siger: er de pinefulde Sukke, det hielpeløse Creatur udstønner, den jammers brølen, ved hvilken Blodet zitrer i vore Aarer at høre af dem, de ulidelige og ulægelige Smerter og Piinsler paa det arme Qvæg, hvilke intet Øye uden Dit har kundet ansee ubevæget; er dette allene sat os Dine Skyldnere, som et Speyl, i hvilket at see den store Skyld vi staae i hos Dig? Da gid, (om det ellers er mueligt); Du endnu paa det sidste maatte finde Aarsag at angre det Onde Du har tiltænkt os — Vi have jo i al denne Tid mere høstet Frugter af allehaande Dine

12

timelige Velsignelser, end at Du i en eneste Deel af alt har vildet lade os mangle? — Indtil tredie Led, har Velsignelse og Lyksalighed leedsaget os; Thronen imidlertid været roelig, og Landene opfyldte med Sundhed og Fred. Aldrig har Du nægtet os til Nødtørftighed; ney, Du har næsten givet os Aarlig-Aars til Overflødighed af al Jordens Frugtbarhed. Vi Have i Almindelighed taget langt større Deel i disse Dine naturlige Gavers Nydelse til vor Lyksaligheds Forøgelse i Livet, end vore Fædre. Du vor Gud, har været alle nyttige Haandteringers Befordrere til det almindeliges Forbedring og Vedligeholdelse iblant os: faa eller ingen mislingen Anslag har enten trykket Landet, eller noget Sted i Landene. Agerdyrkerne, Haandværkerne, de Handlende, Æreog Lære-Standen; alle have i en uafbrudt timelig Lyksalighed, vist nok i en Høyere Grad, taget Deel i Dine naturlige Gavers overflødigere Velsignelse. Er det ikke, o Gud! Din Gierning iblant os; at vore Daglønnere en har staaet ledige paa vore Torve, eller vore Ager-

13

Land (som tilforn) henligget udyrkede; at ingen Hænder har manglet Arbeyde, og intet Arbeyde været saa ringe, imodsat det Vigtigere til Statens Beste, at jo disses Munde derved' ere blevne forsørgede med det nødvendige og nødtørftige, om ikke just alle med det overflødig? — At Betler-Staven, som for mindre end fire gange Ti Aar siden saa sædvanlig fandtes varm i manges, ja i Agerdyrkernes Hænder selv, fra Land i Land, fra Huus til Huus, ærer nu de flittige Fied efter Ploven, og giver i den Sted riig Velsignelse til Sæden, som falder fra den samme Haand. Næring og Biæring har imidlertid en kundet manglet vore Steder; thi ved Landets Forarmelse maae de falde; men af Landets Opkomst blomstre de. Vore Skive have pløyet Lyksaligheds Foere dobbelt frem for tilforn i alle Have; og vore egne Borgere næret sig ærligen, uden Landets Udsuelse, af den Sved i Landet de Fremmede tilforn høstede Frugterne af, og fortærede. Er det ikke Fliid og Viid, Arbeyde og Velsignelse, som har fordoblet Indtægterne til des større Udgifters Bestyrelse i alle

14

Stænder? Hvoraf er da de større Byrder avle« de, og svarede: de store Summer til Landets Giølds Afbetaling udredede: de almindelige Casser og Stiftelser forøgede og forbedrede? Hvoraf ere de Arme i Stæderne og Lands-Byerne paa en anstændigere Maade end tilforn, uden at lide Nød forsørgede; hvorved ere vore vel indrettede, og mere bekostelige Bygninger, i Steden for Huse blevne opførte i Stederne, og vore forfaldne Hytter forvandlede til ordentlige Huse og smukke Lands-Byer i Landene? Hvad har foraarsaget, at man har gjort Betlerierne Landflygtige; og hvorved er denne vor Phoenix, vore Landes Ziir, Rigernes Hoved-Stad og Styrke, i mindre end tre og fyrretyve Aar bleven opreyst af sin Aske, langt herligere i disse faa Aar, end i alle de foregaaende? — Har dette ikke gjort en Christians, en Friderichs Regieringer udødelige? At deres Viisdom har styret Statens Roer, og Statens Lyksalighed, bestandig værer blomstrende under deres Hænder: At disse store Konger ey have an« seet Skjebnens Blindværker og Tælter, som

15

Udødeligheds Templer, eller Anslaget faae Tapperheds Bedrifter i Ligning med stedsevarende Velgjerninger imod et elsket Folk. — Ærede Lands-Mænd! skulde vi ikke vide at tale noget om al den Lyksalighed, som baade har gjort vore største Konger og vor gyldene Alder udødelig? Men jeg, jeg mærker, at min Pen mere famler, end værdig taler om al den Lyksalighed, for hvilken de største Konger Have fægtet, indtil hiin uovervindeligste Friderich ved sin Utrættelige Tapperhed og uforlignelige Arbeydsomhed, Maade og Viisdom i Regieringen, mit igiennem alle Vanskeligheder banede Veyen til denne saa tiltagende og vedvarende Rigernes Lyksalighed; paa hvilken Grund de beste Konger efter ham have opført Bygningen. I et halvt Seculum, og der over, har dette meest uindskrænkede Cepter blomstret i Regenterne; Hænder med stedsevarende Velgjerninger imod det underdanigste Folk. Midt i Fredens Eden, er Thronen baaren af Viisdoms Pillere: den salige Kundskab og naturlige Oplysning, som den vigtigste Grund tildet almindeliges Skiebne

16

og Lykke, er ey allene udvidet og tilbød de til Denne Velgjerning saa høyt trængende Lemmer i Staten: men meddeelt hver Sted under Kronen. „Førend Religionen dannede Sæderne i Almindelighed, i hvilken Uorden levede da ey det Danske Folk; førend en ordentligere Indretning i Handel og Vandel gav Sæderne deres naturlige Liv; førend Lands-Bye-Skolerne dannede Agerdyrkernes Tanker i en vis Grad at bedømme Dyden og deres eget vel; førend Fred og gode Dage gav Regenterne Leylighed at uddele til Borger og Bonde de Capitaler, til Agerdyrkingens, Handelens, Kunsternes og Videnskabernes Opelskning, Opmuntring, Jo bedring og Befordring, som tilforn udfordredes allene til Forsvars Mangelpers Afhielpelse imod Fæderne-Landets Fiender; saalænge man maatte opofre Sved og Blod, Liv og Formue, Flid og Viid, og lade alt blive Borgen, ikke for sin egen, men for Efterkommernes Lyksalighed; under hvilken Uroeligheds, Vankundigheds, Lavheds og Armod's Byrde

17

sukkede da ey den største Deel af det hele Folk?„ — Naar jeg derfor seer hen til den langvarige Fred i Landene; den imidlertid med større Oplysning tiltagende Anstændighed og Arbeydsomhed iblant det Danske Folk; Folkets Formerelse, og Nærings-Veyenes Forbedring og Udbredelse; Misbrugenes Afskaffelse; Kunsternes Forøgelse; Landets Kræfter fortærende Handelpers, og Fremmedes udsuende Handlingers Indskrænkelse. Kort sagt: naar jeg tænker paa hiin Christians Utrættelige Haand i at uddele af sine Skatter dg Skatkamre Dagløn til sit Folk: denne eigode og udødelige Menneske-Elskere Friderich, som aldrig ansaae den ringeste Undersaats mindste Flid ubelønnet. (Udødelige skal vist Hans Ord blive mig, (indtil jeg anderledes bliver overbeviist) som han har ralet til de Armes Beste af min Stand, da han saa dem at bringe de smaae Krams-Fugle til sit Hof; fordi de en paa den Tid kunde skaffe andet til vene, Salige Konge! jeg veed vist ikke, om det var mere Dine virkelige. Velgjerninger, end Dine høye Ord, der belønnede

18

disse og alle fattiges Møye; thi bydende, og ligesom ønskende, sagde Du: lad disse Stakkels Folk og faae Penge for deres Vahre! Du saa Vægten, som driver Uroen, laae i denne Metal; at dette Pulver ene fordeler Byrden, og udfinder for den beklagelige Armod Nødtørstheds Veye: Dig manglede allene Alvidenhed og Almagt, til at gjøre Dit Folk til det allerlyksaligste.) — Naar jeg tænker paa: de Penge Summer den ædle Fred saa langvarig har sparet for disse kiere Riger i Udgifter; De Forøgelser i Flid og Viid, Lykke og Leylighed, Fortrin og Fordele, som baade Himmels og Natur synes saa naturligvis at have velsignet Landet med og dets Indbyggere; da forundrer det mig ey i at see denne Stad kostbarere opbygget, og disse kostbarere Bygninger høyere betalte; disse Huse bedre indrettede og smukkere meublerede; disse Tieneste-Folk bedre lønnede; disse Huus-Værter at trække større Leyer; hiin Kiøbmands-Krahm at betales med flere Penge; og denne Haandværksmands og Kunstneres Arbeyder at blive solgte til Høyere Priser; thi Sta-

19

rens Velstand maae jo af Nødvendighed i langvarig Medgang naturligvis tiltage? Denne Statens tiltagende Velstand, er jo de Kiøbendes og Sælgendes forbedrede Tilstand? Saa hør og efter denne Velstandens Forøgelse de ordentlige og virkelige Priser naturligviis forandre sig; om det Udbytte, for hvilket hver Mand i Staten svæder, skal ordentlig skee? — Vel veed jeg, at der gives nogle, som brøle imod denne Naturens Billigheds Sandhed; men jeg veed og, det er og bliver aldrig den Ore, som Tærsker, eller den Arbeydere i Staten, som Løn er værd. Seer Hønen til Kloen naar den har skravet? Hvad Under da, om Agerdyrkeren fik for sit svære Arbeyde og sure Sved til Statens Beste en større Løn? Og paa hvad Grund vilde man vel frakiende ham, som vist nok driver den vigtigste, umisteligste og besværligste Haandtering i Staten, at tage den mindste Deel i Velstands Forbedrelsen? Jeg siger med Flid: den mindste Deel i Velstands Forbedrelsen; thi jeg skal paa sit Sted vise eder Sandhedens Rigtighed, og at min Dagløn i

20

Staten neppe er bleven kiendelig forhøyet; end sige: at det skulde være min Stand, som til Ubillighed havde

snappet Præmien til sig ved Prisernes Forhøyelse. — Men her kan det være mig nok, at have viist den rette, ordentlige, naturlige og nødvendige Aarsag til Prisernes ordentlige, naturlige og nødvendige høyere stigende. Og jeg formoder tillige, det heraf bliver en meget fattelig Følge: at der er ligesaa stor Forskiel imellem høye Priser, og dyre og umaadelige Priser; som der er Forskiel imellem en Stats større og mindre florerende Tilstand. Følgen bliver med Vished denne; hine Priser kunde være høyere, og dog mindre dyre; disse kunde være lavere, og dog tillige dyrere: thi, som det er Velstandens Mangel, der bestemmer for alle og enhver Dyrhedens Grader: faa have vi og tildeels seet Aarsagerne til Landets tiltagende Velstand; og altsaa kunde vi og tildeels, og i en vis Grad ansee Landets tiltagende Velstand, som Aarsag til Prisernes Høyere stigende. Men hvorvidt, og til hvad Grad Aarsagerne til Landets Velstand, og altsaa For-

21

muenheds Tilvext selv har Indflydelse i de, i ommeldte Tid, indfaldende Høyere Priser, skal blive viist; naar vi først faaer undersøgt Aarsagerne til de dyre Tider.

Jeg har da viist Aarsagen til de ordentlige og naturlige Prisers ordentlige og naturlige Afgang og Tilvext i dette Stykke. — Jeg mener og, at neppe nogen, som har læst det Philodanus fortæller, eller, som kan tænke saa dybt, at der har været den Tid, da den beste Hest kostet kuns 3 Rdlr., og en Tønde Hveede 24 Skilling, skal kunde nægte de anbragte Aarsagers, og de af samme Aarsager flydende Følgers Rigtighed; med mindre, de tillige er befængte med indbildt Rigdoms alt for støre Indbildning, og derved holde al den Opmærksomhed borte, som burde og kunde opvække dennem til Skiønsomhed. — Vel veed jeg, at Guldet selv er en indbildt Rigdom; men jeg veed og det, som er mig vigtigere at vide, nemlig: at denne Metal, og alt hvad som enten for sin naturlige Rarheds Skyld staaer i Forholds-Mæssig Værdie imod Guldet; og alt hvad som enten af na-

22

turlig eller ordentlig autoriseret Værdie er sat i Forhold derimod, er og bliver mig ey allene noget virkeligt, men noget høyst nødvendigt, saalænge jeg (i hvor ringe en Ting jeg endog selv er) dog skal saa eftertrykkelig erfare disse Tings (saa forfængelige som de ere) saa høyst betydelige Nødvendighed. Derfor kom det mig og selsomt for, at høre Philodani Forslag, om at brænde vore Banco-Sedler. Jeg maae sige reent; dette Forslag kom mig for, ligesom det jeg har hørt fortælle om en Mand, der vilde varme sin Kakkellovn, ved at legge en Fiolin i den; thi Nar havde han vist været, ifald han havde sat den i Brand. Jeg veed nok, at Fiolinen er til Deels af Træ, og at den meget vel kan brænde; men jeg veed og, at der igien er stor Forskiel imellem en Træ-Fiol og et Stykke Favne-Træ. Jeg veed og vel, at Banco-Sedler er kuns Papirer; men jeg veed tillige, at der imellem disse og andre Makulatur-Papirer er en stor Forskiel; thi, at Banco-Sedler ere virkelige Obligationer, kan vel ingen nægte? da Banken staaer virkelig, som Skyldner, og

23

de gode Mænd, hvis Navne findes der paa, maae ventelig være mig og enhver Caution, ey allene for Obligationens Rigtighed, men og for den i Obligationen anførte Summa; thi i Mangel deraf, maatte alle og enhver med egne Øyne have efterseet den pandtsatte Tings, eller Bankens, virkelige Formue og Beskaffenhed; i Steden for, vi alle, ubekymret om anden Sikkerhed, antage disse Docmenter for fuld Værdie og god Valuta. — Men jeg mærker, at jeg, i Steden for at tale om Høehes og Korn-Stakke, er gaaet uden for min Cirkel, og taler om det Sted, hvor jeg aldrig var eller maaskee kom, og hvorom jeg blot formerer mig, efter min Forstand, et naturlig Begreb. — Midlertid, siden jeg har begyndt, vil jeg og fuldende med at røbe min eenfoldige Idee om disse Papirer.

Papiirs-Penge ere ikke saa gode i Landet, som den klingende Myndt; a) fordi de ey ere af samme Metal: b) fordi de ey kan med Fordeel beklippes eller smeltes; c) fordi disse Papirer ey med saa stor Beqvemhed lader sig bruge i Smug eller smaae contrabant Handeler, som klingende

24

de Myndt; d) fordi de i en vis Grad forøger den rullerende Penge-Mængde, hvorved falder, nu og da, en Skilling des snarere i ve Trængendes Hænder, hvilket noget lætter Trangen, og undertiden formindsker Trangen til ak gjøre Laan; og altsaa formindsker Renterie-Taxten; Hvilket alt bliver til Skade, baade for Jøder i Stederne og deres Tilhængere i Landene. I øvrigt vilde jeg ønske, at den der nøyere kiender vore Papiir - Penges Værdie, vilde her sette resten til. Da jeg holder for: at naar disse anførte Tilfælde ey ere betydelige; da ere rigtige Banco-Sedler ligesaa gode, som det beste Guld. — Jeg har visselig erfaret det jeg i den Tilfælde siger: thi for 4re Aar siden, eyede jeg 3 Ducater; med den ene reyste jeg til Byen og kiøbte Jern, Kul og Tiere for den; men jeg fik hverken bedre Maal eller Vægt, end jeg pleyede at faae for mine Sedler. Med de to betalte jeg en Skat paa Skriver-Stuen, og derfra fik jeg ikke heller en Skilling tilbage; altsaa lærte jeg den gang rigtig nok at tiende Banco-Sedlernes Værdie. — Mine Herrer! førend I derfor

25

strider til dette Forslag, og fuldfører paa Banco-Sedlerne den omtalte Brand; da mener jeg følgende Sandhed bør Nøye iagttages. „At Pengene ere i Staten det samme, som Blodet er i Legemet. Blodet giver Næringen til alle Lem mer paa Legemet; stiller man et sundt Legeme ved noget af sit sunde Blod; da svækker man vist nok Legemets Styrke, og man kan paa denne Maade snart forkorte Livet selv,„. Pengene ere ligesaa vigtige for Statens forskiellige Lemmers Nærings Skyld, som det sundeste Blod er i Legemet for Lemmernes Skyld; Blodet har samme Virkning i Hovedet, som i Foden, og Pengene gjøre samme Virkning hos Bonden, som hos Regenten; thi de forskaffe, og ere høyst nødvendige for at forskaffe det ringeste, saavelsom det vigtigste Lem i Statens saa vidtløftigen sammensatte Legeme, sine baade største og mindste Nødvendigheder. Pengene er det ene, som danner Nærings-Veyene, og det er igien Nærings - Veyene, som danner, opholder og formerer Statens Lemmer, i det enkelte, og Statens Styrke i det samlede. — Da nu en

26

Summa i Banco-Sedler er af lige Kraft med en ligesaa stor Summa i klingende Myndt, og begge har lige Kraft til at dele os imellem og forskaffe os behøvende Nødvendigheder; saa er det jo og tilforladeligt skadeligt, ja farligt og ødeleggende, at sette Brand i dette saa sunde, som nærende Blod. Jeg indseer vel; uagtet denne min Paastand: at der kan gives de Tilfælde, i hvilke Legemet kunde være for blodrigt; endskiønt Nærings-Safterne endnu ere sunde; men paa hvad Maade Pengene skulde blive for mange i Staten, det indseer jeg ey; thi foruden afløbende Aarer, stillede efter Legemets Sundheds Beskaffenhed, hænger altid Igler omkring denne Krop. Og hvorom al Ting er! saa lidet Nærings-Veyene kan blive for mange, eller den almindelige Næring for alle Lemmer i Staten for stor; saalidet kan Pengene, og det, som lige med Penge er gjeldende, blive for meget i en Stat. Thi det forstaaer sig selv, at Orden og Natur maae findes i alt; i Mangel hvoraf, Staten og maae aflade at være en naturlig og ordentlig Stat.

27

Jeg har sagt Pengene, og det, som lige med Pengene er gjeldende, kan ey blive for mange i en ordentlig eller retskaffen Stat; thi det følger af Fornødenhed; at saalænge Staten er i sin naturlige og ordentlige Forfatning; maae og Pengene, og det, som ligemed Penge er gjeldende, have sin ordentlige og naturlige Beskaffenhed. Banco-Sedler og Penge ere af een Beskaffenhed; det ene, saavelsom der andet, forskaffer mig mine Nødvendigheder, og det er ikke Prøve-Stenen, men Stemplet og Skriften, som overbeviser mig om begge Deles Vigtighed. Saalænge begge Dele derfor ere af den naturlige Beskaffenhed de bør være; saalænge ere de og begge af eens Værdie. Saalænge Materien svarer til Preien og Tallet paa Skillingen; saalænge Banken svarer til Skriften og Tallet paa Seddelen; saalænge har og begge deres naturlige Beskaffenhed og virkelige Værdie. Og i saa fald, fortæner det ene ligesaa lidet, som det andet, Navn af unaturlig Myndt.

28

Paa hvad Grund Philodanus derfor Har bygget sin Dom, fældet over vore Banco-Sedler i Almindelighed, naar han kalder dem: en unaturlig Tilvext, som Staten har givet sig: en Synd-Flod, som oversvømmer alt: en indbildt Myndt, der saaledes vener paa hele Staten, at samme vansmægter under Byrden: dette, siger jeg, er ikke saa læt at indsee, hvorpaa disse ubestemte Domme om vore Banco-Sedler i alt ere grundede, efterdi de i Næring og Brug med de beste Penge udrette eet.

Dog, jeg hører en Lyd, som af store Vande; den, jeg havde nær sagt, store Handel (Philodanus siger jo: Handels-Compagniets Actier giver intet Udbytte, og de Ostindiske Handels-Actier, hvad skal vi sige om dem?) men her maae jeg af naturlige Aarsager være gandske kort; thi Handelen er mig et Mørke. Ingen kan derfor fortænke mig, om jeg vildfarer, ved at betiene mig allene af Naturens Lys.

Banco-Sedler og Handel, synes mig, stemmer meget vel overeens. Jeg vil ikke her tale om den Beqvemhed, med Hvilken disse Sedler

29

transporteres fra Sted til andet & c.; thi i saa fald, er Beqvemheden stor.

Men; da Handelen ey naturligviis kan være uden 4re Slags, nemlig: a) „Handel i Landet med Landets egne Vahre. b) Handel med Landets egne Vahre i Landet og uden for Landet. c) Handel med udenlands Vahre uden for Landet og i Landet. d)

Handel med udenlands Vahre udenfor Landet,„. Vilde vi ansee hver for sig; thi,

a) I Henseende til den handel, som det ene Sted driver med det andet , og det ene Menneske med det andet i Landet, med Landets egne Vahre; da er det af Erfarenhed tydelig nok, at rigtige Banco-Sedler og rigtige Penge, Have og gjøre een og den samme Virkning.

30

b) I den handel, som gaaer ud paa, at udføre Landets egne Vahre til fremmede Steder, ere og Banco-Sedlerne ligesaa gode, som Penge; thi fordi Vahrene ere kjøbte for Papir i Landet, kan de jo med lige god Grund selges for Penge i et fremmet Land? — Vahre bliver dog nok Vahre; og Papiir, Papiir? — Men naturligvis vil det ikke lykkes: at

c) Den handel med udenlands Vahre uden for Landet; eller , at de Vahre til nødvendig Indførsel i Landet, som den Handlende kjøber til sin og sine Lands-Mænds Nødvendighed i et Uden-Rigs Land , kan betales med Banco-Sedler, uden at den Kjøbende maae betale Vahrene desto dyrere; thi, da den Fremmede ey finder den Caution paa disse Papirer, som findes paa de i hans Land roullerende Myndt-Sorter, og tillige seer uden videre Undersøgelse, at den inderlige Værdie af denne Penge-Sort er blot Papiir; saa seer han og, at denne Papiir-Myndt allene er for ham at ansee, som en Caution for de Vahres Værdie

31

Han afhænder, og at ingen, uden den Banke, paa hvilken Banco-Sedelen er stillet, bliver pligtig til at udbetale i virkelig Myndt den accordeerte Summa. Ingen er forbunden til i hans Land at modtage disse fremmede Sedler for Stemplets Skyld: ingen kan modtage dem for Værdiens Skyld. Vaabenet og Stemplet viser ham Landet, i hvilket Myndten er giældende, og Skriften viser ham Stedet, og Skyldneren, eller Banken, hvor Capitalen kan hæves. I denne Tilfælde, er Banco-Seddeler at ansee, blot, som en Haand-Skrift, den man ey antager som god Betaling, i hvor tilforladelig den end er, med mindre man er overbeviist om dens Rigtighed; og i hvor rigtig den end maatte være, ikke antager samme, uden man har Nøye Kundskab og god Credit for den Skyldige. Begge Dele udkræves for de Banco-Sedler, som i denne Handel skulde bruges; thi enhver Undersaat i et andet Rige, vil ey allene for sin egen Skyld, men bør for sit Lands Skyld, vide sin fuldkommen Sikkerhed og Giengældelse for den Værdie han overlader og af-

32

hænder til en Fremmed; men i hvor god Credit en Fremmed end kan have for disse vore Bancos-Beviser, eller Sedler, i Henseende til Bankens promte Betaling: saa dog, maae den Kjøbende naturligviis lide noget Tab paa sine Sedler, til Erstatning for den Sælgendes Umag eller Bekostning, som han maae have, for at bringe disse Beviser i en, enten for sig selv, eller sin Handel, eller sit Fæderne-Land, virkelig Myndt. Men, som jeg tillige ey seer, at vi behøve Banco-Sedler til denne Handel; saa seer jeg ey heller, hvorvidt deres Brug i Handelen kan være skadelig. Thi, afhænde vi aarlig Vahre til Fremmede, hvilke udgjør vor Indtægt: saa bør og denne samme Indtægt for udgaaende Vahre, udgjøre vor Udgift for indkommende Vahre; og vore gode Sedler, saavel som Penge, være alt for hellige til dette Brug. Dette mener jeg, er den første og eneste Grund i Handelens Plan; men Planens Udførelse og Fordele tilkommer de Handlendes Videnskab og Fliid. (Og jeg taler desuden ey her om Handelens, men om Pengenes Natur.) Ja, gid!

33

vore Banco-Sedler til Det øvrige vare faa tienlige, som vore Indtægter og Vahre til Dette bør være tilstrækkelige. Dog følger det af Fornødenhed; at i fald en Stats Uhæld skulde foraarsage en under Balange: da ere de beste Penge de tienligste til den nødvendige Handels Bestridelse. Hvilket Tab Staten ey Heller vil forsømme at indhente paa en hældigere Tid; thi Staten bør altid vinde til sin Velstands Forøgelse og Flor; sielden eller aldrig staae stille eller tabe; saa vist som disse Skrit nærme sig altid dens Ulykke og Fald — men saa læt jeg fandt Udflugt (saadan som det var) for vore Banco-Sedlers Brug i denne Handel; saa farligt seer det Skrit ud, til hvilket jeg nærmer mig idet følgende; endskiønt alt hvad jeg har sagt til Papiirs-Pengenes Forsvar i det foregaaende, kan og siges her; thi

d) Handel med udenlands Vahre udenfor Landet, kan ey med nogen Eftertryk drives ved de Vahre, eller for de Vahres Værdie, som af Landets egne Producter udgaaer af Landet; da de Nødvendigheds Vahre, som Landet aar-

34

lig trænger til at indhente fra Fremmede, og de Unødvendigheds Vahre, som tillige indkommer i Landet, uden Tvivl opluger det meste af, om ey mere, end al Værdien af udgaaende Vahre; og altsaa bliver den Handel, som vort eget Lands Producter forskaffer os, blot at ansee, som et Mageskifte med Vahre for Vahre, ved hvilket Omskifte det enddog bliver et Spørsmaal: om Landet ey har givet, foruden udgaaende Vahre, Penge til for de Indkomne? — Dog bør Landet naturligviis, foruden indkomne Vahre, nyde et aarligt Overskud i Penge for de udgaaende Vahre, i fald Landets og Statens Balange skal staae ved Magt, eller Statens Velstand voxe og tiltage. Jeg kunde vel her tydelig vise: at Dannemarks Indtægter for udgaaende Vahre, langt burde overgaae Udgifterne for indkommende Vahre; thi af hvad virkelig Værdie de Vahre er jeg aarlig afhænder, imod Værdien af de fremmede Vahre jeg aarlig forbruger, har jeg, som Bonde, for lang Tid siden gjort Regning paa. „Men, som jeg just en veed, hvor mange der

35

bliver fortæret i vore egne Kiøbstæder af de Vahre jeg sælger, og jeg endnu langt mindre veed, hvad den nødvendige Overflødheds, eller den overdaadige Unødvendigheds Kram koster Staten aarlig, og de Stænder i Staten, som ere over min Stand. Hvad veed jeg af, hvad det Purpur, Silke, og de kostelige Linklæder koster, som de Store, Største og Allerstørste i Staten Aarlig-Aars, baade til Nødvendighed og Unødvendighed, beklædes med? Hvad veed jeg, hvor mange Vine, Brændevine, Frugter, Posteyer, lugtende Vande, Caffe-Bønner, Medicamenter, Potte-Skaar, Fugle-Reeder, Pope-Goyer, Abekatte & c. Staten enten kan og bør kunde taale at hente fra Fremmede, eller hvor meget Staten over Taxten tager til sig deraf? Hvor skulde jeg vide, hvor meget et stykke Løn er bedre; fordi de Striber, som gik paa langs i Fior, gaaer paa tvers i Aar,,? Men saa meget kan jeg vist vide: at dersom Rigets Indtægter ey tilstrækker til disse og alle andre Udgifter til Fremmede? da maae Fæderne-Lan-

36

dets Formue, dets allerhelligste liggende Fæe, som er Landets virkelige Myndt-Sorter, de beste Ducater og Sølv-Penge tildeels gaae med: og at vore Banco-Sedler ere i saa fald langt slettere til at betale en udenlands Debet med, end det elendigste Maculatur. — Dog bør, i fald Staten taber af denne sin virkelige Myndt og sit sundeste Blod, dette Tab oprettes i Staten ved det saa bekiendte politiske (jeg havde nær sagt magiske) Papiir, eller Banco-Sedler: thi jeg setter: Landet taber en anseelig Capital; lad det være ved hvad Leylighed det endog være kan! Tabet strækker sig i Almindelighed til de Penge som ere i Brug, og omløbe til Nærings Veyenes Vedligeholdelse, og det nødvendigste Opholds Bestyrelse for alle Stænder; thi endskiønt Regenten udbetaler en Summa, bliver jo dog denne Summa igien indhentet ved en Skat? Lad da een eller flere Skatter paa een: gang udgaae af Landet; dermed udgaaer ikke allene den Capital, som Regentens Skat-Kammer, uden den almindelige Nærings Fornærmelse kunde i fornødne Tilfælde tilkomme; men

37

endog den for Staten saa vigtige Summa, som burde være de Fælleds Bestræbelsers Drivere, og Udgifternes ordentlige Bestyrere baade for Konge og Folk. Ingen Capital kan derfor, som tabt udgaae, uden at det giver Nærings-Veyenes Udbredelse et Stød, og alt hvad Staten taber, er saaledes Næringsens Tab; thi saa nødvendigt som det er: at Undersaatten giver Keyseren det Keyserens er: saa rigtig maae og Keyseren i Almindelighed sige til Skillingen: fra Undersaatten er Du kommet, til Undersaatten skal Du udgaae, og fra Undersaatten igjen til mig indgaae. Nu taber en Stat nogle Tønder Guld; men mon derfor dette Tab blot bestaae i dette Guld? Ney; det virkelige Tab er endnu ikke dermed nævnet: det er Agerdyrkningens fordeelagtige, nødvendige og lykkelige Forbedring; det er Handelens Forøgelse og Udvidelse; det er Kunsternes, Videnskabernes, Nærings-Veyenes Udbredelse vi tabe: tilkommende Beboere taber Landet, og tilkommende Undersaatter og Indtægter taber Regenten: Rigdommen formindskes for de Bemidlede;

38

Indtægterne formindskes for de Formuende; Fortjenesterne blive mindre for Haandværkerne. Disse Folk blive af Nødvendighed mere knappe end før, og dog skal den stakkels Bonde sælge til dem sine Vahre; Bonden faaer nu mindre Indkomme, og Arbeyderne mindre Fortjeneste; de Folk føle Tabet meget, af hvis Munde Brødet falder; og dette skeer allerførst dem, som i deres Ansigtets Svede adspørge og søge det dagligste Brød. Saaledes mine Herrer, trykker ofte Skatten og Tabet haardere, den ved sit Værk-Sted svedende og udmattede Haandværkere; den ved sin Plov trættede Bonde, end Betleren selv. Leyligheden betages den Duelige; fordi Nærings-Veyene ere blevne trangere. Lyst og Mod forsvinder hos den Flittige og Aarvaagne; fordi man ey, som sædsanlig kan belønne, understøtte, opmuntre og vedligeholde hans sig efterhaanden udvidende Fliid. Skal nu ikke mange Øyne lukkes, Fliid og Viid, Næring og Biering (der er langt vigtigere end det tabte Guld) ikke tabes? Da er det vist Tid: at af intet bliver noget ved en Konges (inden

39

for sit Rige) almægtige Bliv. — I denne Tilfælde har jeg sagt: Banco-Sedler ere i Landet saa gode, som det beste Guld; thi de vedligeholde de Nærings-Veye, som ellers maatte forfalde; setter de Hænder i Arbeyde, som ellers maatte mangle; afhielper de Manglers Byrder, under hvilke en større Deel af Statens Lyksalighed undertrykkes, end det skarpeste Øye og de meest udvidede Indsigter i Staten bliver vaer. Hvem kan vel indsee de Bekymrings Følger, som Nærings Aftagelse; Nødtørstigheds Formindskelse forarsager hvert Lem i Staten i Særdeleshed. Derfor ere Banco-Sedlerne nødvendige; naar de virkelige Myndter til Stændernes, Lemmernes, Rigernes indvortes Forholds-Mæssige Huusholdning og Vedligeholdelse mangler; fordi, de oprette saaledes det Tab Landets Capital har lidt, at (1mo) de vedligeholde den Cirkulation i Staten, og de Nærings-Veye, som ellers tilligemed den udgaae: og tabte virkelige Capital maatte forgaae: (2do) de gjør den tilbageblevne Landets virkelige Myndt tilstrækkeligere til den uden-

40

lands, enten nødvendige eller fordelagtige Handels Bestridelse. Thi da disse Papirer udrette det samme ved deres autoriserede Værdie i Landet, som de virkelige klingende Myndt-Sorter udrette ved virkelig Værdie,

baade i Landet og uden for Landet: saa følger deraf; at den virkelig Myndt, som ellers maatte inddrages fra Handelen uden Landet til Circulationens nødvendige Bestridelse i Landet, kan forblive ubehindrede i Handelens Circul, uden Statens indvortes Haandterings, eller dens indvortes Nærings-Veyes Fornærmelse. Saaledes kan Ploven drives, Skibet holdes under Seyl; Haandværkerne holdes ved lige; ja, Mennesket selv holdes i Live; ved det af Naturen saa skrøbelige Papiir; og Staten i alt ved denne indbildte eller unaturlige Myndt; (hvilket dog ey er mine; men Philodani Ord) men jeg siger: Staten kan saaledes ved dette medicinske Brød opholdes og hielpes, indtil Staten ey allene faaer sit forrige Blod igien; men sin naturlige Sundhed, og tilbørlige Styrke. — Dog veed jeg vel, at Papiir er Papiir; thi

41

jeg har sagt: det kan ey med Fordeel smeltes. Men om jeg maatte spørge? Hvad tabte nu ey Staten, ja Handelen selv ved at lade brænde disse Papirer? Vil man maaskee brænde Olie af dem til Udførsel; og saaledes opdage en nye Handels-Grænse? Brænder da, mine Herrer! brænder dem: og I skal tillige brænde Vand af Daglønnerens; de Umyndiges; den fattige Bondes og Borgeres; ja, af Enkers og de Faderløses Øyne; ja, af Handelens Øyne selv.

Vil man maaskee sige? Philodanus Har ey meent Banco-Sedler af denne Art: da vil jeg svare: disse og ingen andre; ja, det er de, som ere bedre, og ikke de, som ere slettere, Philodanus vil have brændt; thi Banco-Sedler kan ey være uden 4re Slags, 1mo, de Banco-Sedler, som ere grundede paa een i Banken hvilende eller liggende Capital i klingende Myndt. Disse nærme sig meest den klingende Myndt: da de blot circulerer for Beqvemhedens Skyld, i Steden for den i Banqven ligesaa store liggende klingende Ca-

42

pital, hvis transport fra Sted til andet, baade faldt besværligere og bekosteligere i Handelen.

2do, de Banco-Sedler, som ere ligeledes, i Henseende til de Ord: naar forlanges: grundede paa ommeldte virkelige liggende Capital, i Forhold imod den Summa af foranførte Banco-Sedler som stedse circulerer i Kiøbmands Brug, uden at blive i Banken omvexlede. Disse ere endnu af langt større Nytte end de forrige; thi saalænge de ey i deres Summa overstige den Summa klingende Myndt, som i Steden for de bestandig circulerende Banco-Sedler, ligger stille i Banqven, er det klart: at disse Sedler bestandig, eller naar forlanges, kan paa Banken med klingende Myndt blive omvexlede, og af ommeldte liggende Capital holdes i fuldkommen Credit. Disse forøge da paa en gandske ordentlig Maade den cirkulerende Penge-Stok. Det er: denne Summa giver Borgeren og Agerdyrkeren mere Fortjeneste, dvs. udvider Nærings-Veyene, og forbedrer dem, i alle Stænder: og denne, mener jeg, er den rette Forklaring over Oraklets eller hine

43

mørke Ord: nemlig, de griber Handelen under Armene. Men Hvorfor Handelen? Mon ikke det samme Middel griber Ploven, Daglønneren; ja, jeg mener, Skræderen under Armene? Thi da disse Banco-Sedlers Credit staaer ligesaa fast, som den klingende Myndtes; og de virkelig forøge den røulerende Capital, begriber jeg ey, hvorledes man kan tilskrive den ene Stand, og ikke den anden, Fordelene deraf. Dog vil dette tydeligere kiendes i det følgende; da vi nøyere vil lære at tiende alle Aarsager til Papiir-Pengenes Myndtning.

„Havde Staten en Mangel paa røulerende Capital; forøgede vel Staten ey heller sin Capital med Sedler? En Hoved-Aarsag til Banco-Sedlernes Myndtning, er altsaa Mangel paa klingende Myndter. Hvorfor og, 3tio, de Banco-Sedler, som for det øvrige avles i en Stat; avles formedelst den større Mangel paa klingende Myndter. Men som jeg allerede har viist; at til de 2de foran anførte Partier Banco-Sedlers Credit at holde ved lige, udfordres og medgaaer al den Statens

44

liggende Capital, som i Banken befindes. Saa følger deraf; at de, Banco-Sedler, som befindes i Staten overskridende den i Banken sædvanlig stille liggende klingende Myndts Summa, en længere kunde af Banken med klingende Myndt, i Følg: Ordene, naar forlanges, blive indfrie: og det Antal Banco-Sedler som ey, naar forlanges, kan blive af Banken indløst, eller, som Banken ey, naar forlanges, kan med klingende Myndt indvexle, kunde ey heller beholde den sædvanlige Credit; da den prompte Betaling, efter Ordenes Lydende mangler. Det er: da Banken ey holder Ord derudi, at den ey med klingende Myndt, naar forlanges, indløser sine udstædte Beviser eller Sedler: saa taber Banken, og følgelig dens Sedler, eller udstædte Beviser, endeel af den sædvanlige Credit; hvilket er saameget mere naturligt, som enhver troer; at Banken en har gratis udgivet til Publicum en eneste af de Sedler han har i Hænde: om hvilken Sandhed alle og enhver seer sig overbeviist af Banco-Sedlens eller Bankens egne og sidste Ord: nem-

45

lig Valuta annammet. Og da Banken har annammet valuta, eller klingende Myndt, i Steden for de udgivne Sedler eller Beviser; saa bør Banken og kunde præstere prompte Betaling, naar forlanges; ikke allene fordi

Banken har virkelig forskrevet sig der til, men endog, fordi Banken meget mere kan ansees at have modtaget de klingende Myndter i Gjemme og Forvaring; (hvoraf Banken dog, i Følge de 2de forhen ommeldte Partier Banco-Sedler, kan drage Fordele til sin Uuderstøttelse og Vedligeholdelse) End at denne i Banken samlede Capital, kan ansees som en Indtægt, hvilken Banken imod disse sine Papirer havde faaet til Laans: da man i sidste Tilfælde staaer dobbelt i Fare; ey allene for Debtors Ærlighed, men endog for det Tab, en saadan laant Capitals virkelige Brug kan undertiden medføre; for hvilket sidste Tab man i første Tilfælde er gandske befriet, saalænge en Capital ligger stille og ubrugt hos Debitor. — Jeg anseer derfor en Banco-Sedel, som et Beviis for den klingende Myndt jeg i Banken har liggende i Gjemme

46

og Forvaring; thi som jeg ey paastaaer Rente af denne min i Banken henlagte eller liggende Capital; faa kan jeg ey heller have samtykt Banken anden Brug af samme Capital, end den Brug, som kan vedligeholdes, min Fordring og Sikkerhed uforkranket; saa at Banken, naar forlanges, udbetaler den paategnede Summa. — Saasnart Banken nu ey gjør fyldest efter Ordenes lydende, dvs. naar forlanges, saa svækkes Bankens og dens Sedlers almindelige Credit saameget mere, som man ey begriber, eller i Almindelighed kan indsee, hvorledes Banken kunde geraade i slige Omstændigheder ved de Penge, som den dog paa saa fordeelagtige Maader er bleven betroet. — Da synes det, som Indlændingen har Aarsag at frygte for, at hans Sedler ey ere saa gode, som klingende Penge; og Udlændingen, som veed, at vi ey ved Banco-Sedlerne giver ham efter Ordene, naar forlanges, sikker Anviisning til Penges Annammelse, vil og vide at beregne os det, han overlader os, desto dyrere; og saaledes ey allene drage Fordeel af sine egne

47

Vahre, som han afhænder til os; men tillige drage Fordele af den ringere Myndt, med hvilken vi betale Ham. — Derfor ere Banco-Sedler af slig Beskaffenhed skadelige i den Handel, og al den Håndtering, som til Rigets egne Fordele skal drives ved Hielp af Nationens Penge uden for Riget; thi for saavidt man anseer Banco-Sedler, som Anviisninger paa en liggende Capital eller paa Banken, kan man ey; naar Banken befindes ey Ord holdende, ansee Banken for andet, end een insuffisant Debitor, og dens Sedler for saadanne Beviser, som en for god eller tilstrækkelig Betaling kan antages; og altsaa, ey uden Tab i ovenanførte Tilfælde afsettes og bruges uden for Landet: da det naturligvis er mere Hasardeerligt, mere bekosteligt, og maae falde en Fremmed vanskeligere at bringe dem i en solid og virkelig Myndt. — Ham torde jeg ey opholde mig over, i fald han forekastede mig (naar jeg tilbød ham slige Papirer i Steden for Penge) at jeg havde Indbildninger i Steden for Penge. Af ham maatte jeg nødes til at

48

antage for en stor Sandhed: at min Myndt var en indbildt Myndt: og at mine Penge vare unaturlige og indbildte Penge; ja, allene virkelige Papirer. — Det eneste som jeg veed der kunde frelse mig, om jeg var handlende, baade fra at lide Tab paa mine Sedler, og fra at høre hans Bebreidelser og indbildte Klogskab, var; at jeg ey kom til ham for at Handle, med mindre jeg enten havde virkelige Penge', eller det, som efter hans Indbildning i hans Cirkel var af ligesaa tilforladelig Værdie, som Penge. Og paa denne Grund indbilder jeg mig og vist, enhver Handlende anlegger sin Handel; og at ingen Nations-Handel kan strække sig videre, end dens virkelige Producter og virkelige Penge tillader. — Jeg seer altsaa ey heller, paa hvad Grund disse Banco-Sedler bliver den ordentlige Handels-Skade hos en Nation; thi, lad være! Banco-Sedlerne ere formeerede? Pengene ere vel derfor ey formindskede? — Vil man sige: vore faa Banco-Sedler havde tilforn god Credit hos Fremmede, og denne Credit understøttede og forøgede vor Handel.

49

Da vil jeg svare: at den klingende Myndt er hverken formindsket eller formeret ved Sedlerne ; og Staten altsaa har beholdt den samme klingende Myndt til sin Handels Bestridelse. Saa følger deraf: at Handelen ey kan være bleven formindsket ved Sedlerne; men tillige: at som den roulerende Myndt, Lande i Handelen og al anden Haandtering i Landet (Landet eller Staten i og for sig selv betragtet) er bleven forøget; saa synes det naturligt: at en større Deel af den klingende Myndt kan uddrages af Roullangen i Landet, til Handelens Bestridelse uden for Landet. Og saaledes kan det ey heller feyle; at jo den Myndt, som bruges i Handelen, saavelsom den Myndt der bruges i Landet, er bleven, om ey i en og samme Grad, saa dog understøttet og virkelig forøget ved Sedlerne. For at indsee dette i sin Sammenhæng, vilde vi sette Tingen i naturlig Betragtning, ved et Nøye afpasset Exempel: som, om Banken i Dannemark nu havde saa megen klingende Myndt, at den altid kunde med klingende Myndt indfrie de indløbende Sedler, og saale-

50

des efterkomme de Ord: naar forlanges? Da var Forholden imellem Bankens klingende Myndt og dens roulerende Sedler gandske fuldkommen og upaaklagelig? Lad os nu forestille os, at Sedlerne blev i Million Rigsdaler flere; saa fulgte deraf, at Bankens Capital ey kunde tilstrække, til at indløse denne Million Sedler; efterdi Banken ey havde faaet mere klingende Myndt, end den tilforn havde; men derimod saamange flere

Sedler at modtage og indvexle. Følgen blev fremdeles denne: at Banken enten maatte gandske nægte det sidste Antal Sedlers Vexling, eller om den skulde indvexle denne Million-Sedler, saavel som det forrige Antal? Da maatte Indvexlingen skee, deels ved klingende Myndt og deels ved Sedler, paa det enhver, som havde Sedler, kunde nu, som tilforn, nyde sin Andeel af de klingende Myndter. Og den maatte jo være enfoldig, som ey kunde indsee; at Bankens klingende Myndter ey bliver mindre, fordi de paa Banken stiledede Sedler ere blevne flere? Nu setter jeg, at til Banken indløb til-

51

forn aarlig i Million-Sedler, hvilke Banken bestandig indvexlede med en Million klingende Myndter; men nu derimod, siden Sedlernes Antal er forøget med en Million, indløber aarlig 2de Millioner Sedler til Banken: Følgerne bliver altsaa heraf disse; at fordi flere Sedler indløber, kan Banken ey udbetale flere klingende Myndter, end den tilforn eyede: at de Handlende, formodentlig nu kommer til Banken med en halv Million flere Sedler; (thi de Handlende pleyer altid, baade at kunde rose og sette Priis paa deres Vahre; ligesom de seer, at den Kiøbendes Pung er vægtig til) men at der derfor en kan blive dem en større Summa i klingende Myndt udbetalt nu end tilforn; (NB. naar de Handlende ey skal gives mere Ret, end den de virkelig har at fordre) thi det er jo ikke den klingende Myndt; men NB. Sedlerne, som er bleven forøget? Forholden er denne 1 1/2 - 1 og 1 - 1. Den virkelige Summa, som de Handlende tilforn havde i Hænde til Handelens Bestridelse, var altsaa hverken bleven formindsket eller forøget ved

52

Sedlernes Formeerelse; thi en Million klingende Myndt var ey mere tilforn i de Handlendes Hænder, da de annammede den, imod at indlevere en Million Sedler: end en Million klingende Myndt nu er, da den annammes, imod at indlevere 1 1/2 Million Sedler? Flere Sedler kan vel indløbe til de Handlende fra Nationen for Vahre, fordi her er skabt flere Sedler; men mere klingende Myndt end tilforn kan de Handlende ey paastaae eller vente, efterdi man ey har gjort, eller har kundet gjøre, klingende Myndt af gamle Klude. Fremdeles vil jeg svare: at de Handlende i og for sig selv betragtet, som Handlende, har een og samme Credit udenlands paa Million Sedler nu, som de havde paa en Million Sedler tilforn; efterdi, der nu er samme Forhold imellem een og en halv Million Sedler og Bankens (jeg vil ikke sige Nationens) klingende Myndter, som der tilforn var imellem en Million i Sedler og Bankens klingende Penge: og da det tillige ey feyler, at jo de Handlende ligesaa snart nu forhverve sig 1 1/2 Million, som de forhvervede tilforn en Mil-

53

lion; efterdi de Banco-Sedler vi her endnu taler om, ere skabte for at forøge den roullerende Myndt; „og ingenlunde for at oprette et paa Bankens klingende Myndt erfaret Tab,,. Som det og forstaaer sig selv; at Fortjenesten til den ene Tid, saavel som til den anden, maae være forholds mæssig til de roullerende Penges Mængde. I Henseende til disse Sedlers egentlige Credit hos Fremmede, svarer jeg: at Papiret er ligesaa meget værd i disse Sedler, som det var værd i de tilforn omtalte, og at Credit er ingen Eyendom, men en Gield, som altid skal betales: følgelig, antog ingen Fremmed flere af hine Sedler, end de han vidste vi igien indfriede; det er: vore Handlende kunde tilforn kiøbe Vahre hos Fremmede for ligesaa mange 1000 Rdlr. i Banco-Sedler, som de Fremmede kunde kiøbe Vahre for hos os; det er: en Fremmed antog de Sedler af os for god Betaling, som han vidste Udveye til at anvende saaledes i sin Handel, at han, for sin Handel, for sin Formue, for sit Fæderne Land, kunde igien komme til en virkelig Værdie for de Vahre han

54

imod disse Sedlers Erleggelse havde afhændet: flere imodtog han ikke, og flere burde vor Handel ey heller tilbyde ham. Flere Banco-Sedler kan ey med Fordeel anvendes i Handelen udenlands, end de, som ved Handelen igien kan indhentes; thi hvad kunde være eenfoldigere, end at reyse til et fremmet Land, og kiøbe Vahre for Banco-Sedler, naar jeg ey vidste anden Udvey for deres Indfrielse, end at den, som modtog dem af mig, skulde sende dem directe tilbage til Banken, for at faae den virkelige Værdie for sine Vahre? Da blev det jo en naturlig Følge, at jeg maatte betale ham noget i Rente, for den Tid han maatte undvære sine Penge, noget for den Hazard han derved havde, noget for det Befordringen kostede; og hvorledes vilde der da see ud med Prisen paa Vahrene, helst om Banken ey i klingende Myndt udbetalte ham den fulde Summa. Handlede vi saaledes, da er visselig Handelen ynkværdig! da vilde jeg ikke sige om Handelen, men om Handelsmandene: hvad skulde vi vel sige om dem? Da var det baade læt at sige: hvor-

55

for vore Fremmede Vahre ere saa dyre, og hvorfor vore klingende Myndter ere saa rare. Banco-Sedlerne ere ligesaa gode, som virkelige Penge i Staten; thi med dem betales jo alt i Staten? Men hvad ere de uden for Staten, naar de tillige er uden for Handelen? Virkelige Penge ere de ikke; thi Staten kan ikke betale i Sk. eller Daler af sin Gield med hundrede af dem. De gjøre den Fremmede Stat til Creditor, og sin egen Stat til Debitor. Som intet andet end virkelige Penge giver den Handlende virkelig Credit, saa er det allene Handelen, som giver Sedlerne uden for Staten, en for Staten fordeelagtig Værdie. Handelen beforder

Sedlerne, og Sedlerne lætter Handelen; af Pengenes og Produkternes Mængde, dependerer Handelens Vidtløftighed, og af Handelens Vidtløftighed, Sedlernes Brug Credit, og al Nytte i Handelen; hvilket saameget lættre kan bevises, som enhver nok kan indsee; at, om Pengene og Guldet var i Landet i Mangfoldighed, som Græsset er paa Jorden, begriber han dog nok, at vi ey hos Frem-

56

mede kunde kiøbe, enken lidet eller meget for vore Sedler, som Sedler betragtet. Hvad Nytte vilde en Fremmed tilregne sig deraf, eller hvad Fordeel havde han af, at vi havde klingende Penge hiemme? Papiir var, og Papiir blev Papiir. Gode Vahre eller klingende Myndt, er det eneste, som for ham kunde gjøre vore Sedler gode. Kunde vi nu ey ved en andre Lenlighed indhente vore Sedler ved Vahre; fordi vi ingen Handel havde? hvad Fordeel havde da disse Sedler gjort os, efterdi de dog maatte indløses og udbetales med klingende Penge? Hvorfor og Banco-Sedlernes nyttige eller skadelig Brug i Handelen, dependerer blot og allene af de Handlende; ligesom Handelen blot dependerer af Landets virkelige Produkter, klingende Myndter, og de Handlendes Erfarenhed og Indsigter; og en af Banco-Sedlernes større eller mindre Mængde. — Jeg har sagt, og jeg siger endnu, Banco-Sedler og Handel ere meget vel overensstemmende; thi for dem bygges Skibe, kiøbes Proviant, kiøbes Producter og alle Vahre i Landet; med dem løn-

57

nes Matroser; og da de forøge den roullerende Myndt, og have samme Valeur i Lander, som den klingende Myndt: saa griber de og Handelen, saavel som alle andre Stænder under Armene, i det en større Capital af den klingende Myndt til Handelens Forøgelse kan udtrages, i hvis Sted Sedlerne i Landet gjør al nyttig og fornøden Tieneste. — Jeg formener mig altsaa at have ret, naar jeg siger: Philodanus har fældet den alleruretfærdigste Dom; da han fordømte til Baal og Brand de alleruskyligste Sedler.

Banco-Sedlernes besynderlige og nyttige Indflydelse i Handelen og alle andre Statens Rærings-Veyes Vedligeholdelse, Understøttelse og Forøgelse, har jeg allerede og ved adskillige Leyligheder tydelig viist. — Nu setter jeg: at man formindskede dem, uden at i deres Sted forsyne den kiere Stat og Almue igjen med klingende Myndter. Blev da ikke Følgerne ufejlbar disse? (1mo) At der hverken blev mere eller mindre klingende Myndt, eller virkelig Formue; men dog et mindre Antal af de hid-

58

indtil roullerende og gjeldende Penge, (2do) at som Pengenes Antal var formindsket; der og blev a) mindre Penge at fortjene, og b) mindre Penge til Laans at bekomme, (3tio) At de Trængende maatte vandre Statens Classer og Nærings-Veye igjennem uden Trøst, og uden Hjælp oftere: og at de Laanende, med større Byrder og Høyere Renter i deres indskrænkede Nærings-Veye og paa deres formindsskede Fortjeneste, bleve af Blod-Suere besværede. (4to) At Priserne paa Brødet og alle Nødtørstigheder bleve lavere; fordi Mængden havde mindre, og mange havde intet at kjøbe det for. — Min Gud! skulle disse ulykkelige Følger kaldes Statens Lyksalighed; fordi de befordre nogle fordømmelige Begjerligheders umættelige Følger?

Et Spørsmaal torde jeg endnu gjøre til Philodanus paa den fattige Bondes og Statens Vegne! har Philodanus nogensinde svedet for de Sedler han har i Hænde; mon han da med Glæde kunde see sin Sved af Ilden at blive fortæret? Jeg ikke; thi beholde vi

59

dem? da beholde vi al vor Nærings, Handels og Agerdyrkningens mueligste Fuldkommenhed; og paa ingen gjenere eller sikkrere Vey, er det Staten mueligt, at naae det Maal til hvilket vore Anslag sigte, eller med Lykke til Statens Fordeel og Nytte, at gjøre denne eengang befundne nødvendige, men uegentlige Myndt til det virkelige. Men lade vi Ploven gaae flittig; Skibet feyle idelig; Handelen drive fordeelagtig; Udgifterne afpasse viiselig; da skal den Nation, som er forbunden til at betale Millioner Gield, agte for lidet, at formeere sin nydende Velstand og voxende Lyksalighed.

Jeg har sagt; Mangel paa roullerende Myndter, er en Hoved-Aarsag til Banco-Sedlernes Myndtning. Og hidindtil har jeg i dette næst foregaaende allene talt om Sedlerne, for saavidt Statens Myndt, uden forud at have lidt noget Tab eller Formindskelse, ved dem er bleven forøget. Jeg begriber derfor lættelig, at man kunde forekaste mig. — Denne Formeerelse i Myndten, var og er en indbildt For: meerelse; og denne Myndt en indbildt og una-

60

turlig Myndt. Det er, som Philodanus har sagt; at nedsænke Fyrsten og Folket i Riigdoms Indbildning, og derved holde den Opmærksomhed borte, som kunde og burde opvække dem til Sparsomhed. — Men,

hvad forstaaer man her ved disse Ord? Kan det kaldes at skjule sin Armod; at den ved trykte Placater for hele Verden og for hvert Menneske i Staten gjøres bekjendt? Skulde det være mue» ligt, at den Fyrste, som

maae oppebære Papiir i Steden for klingende Myndt, Papiirs-Skatter i Steden for Sølv-Skatter af sit Folk; at Penge-Mangel eller Armod skulde være skjult for ham; eller at disse Papirer, som saa naturlig erindrings ham om den klingende Myndtes Mangel, skulde have denne saa contraire Virkning, at skjule Mangelen, og neddyse ham i Rigdoms Indbildning? Ney, jeg siger: intet Middel kan være bedre eller tjenligere til at opvække enten Fyrsten eller Folket til en fornuftig, fordeelagtig, og med Omstændighederne overensstemmende Sparsomhed; thi, da Banco-Sedlerne holder idelig Mangelen i Erindring, og tillige

61

idelig understøtte Nærings-Veyene, som er den eneste Vey, paa hvilken Mangelen kan afhjelpes.

— Hvorfor er det da, at man fordømmer dem.

4to, Det fjerde Slags Banco-Sedler, ere de, som ey ere grundede paa Statens Penge-Mangel i Almindelighed, eller paa Bankens naturlige og lovlige Beskaffenhed i Særdeleshed, som altsaa ey ere opvoxede af den rette Kilde, eller have den virkelig Statens Caution for deres Værdie. Jeg vil allene sette Tilfælde, i hvilke; som f. Ex. om Bankens Foresatte handlede troeløs med dens klingende Capital, til dens Formindskelse og til Kongens og Landets Fornærmelse; eller for egne Fordeles Skyld forøgede Sedlernes Summa og Mængde over det lovmæssige og behørige Tal eller om nogen anden, een eller flere der til i Staten uberettiget, foretog sig, at eftergjøre Banco-Sedlerne, og saaledes at forøge dem.

— Men da tilkommer det jo ikke Kongen at modtage dem; og endnu mindre ham? Ney, det tilkom en anden at brænde dem, og de, som havde udgivet dem, i øvrigt at betale dem. Og

62

i saa Fald, er jo Philodani ikke et nyt Paafund; men en gammel Tom? uden for saavidt, . at de Skyldige efter hans Anlæg kunde slippe ustraffede. — Taber Staten af sin klingende Myndt; „Da har jeg viist det er nødvendigt, at Tabet bliver oprettet ved Sedler. — Mangel paa Myndt, har jeg og viist, maae: for Nærings-Veyenes Understøttelses Skyld ligeledes oprettes ved Sedler,„ — For Tydeligheds Skyld, vil jeg allene vise 2de Tilfælde, i hvilke Mangel paa Myndt i Landet gjør Sedlernes Myndtning nødvendig. Jeg setter:

Fyrsten, som Landets Foresatte, skal gjøre en Udrustning til Landets Beste; men Skatkammeret er utilstrækkeligt til dens Bekostning; fordi Undersaatternes Formue og Næring, hverken tilforn, en heller endnu, tillader ved Skatter at indhente et saa anseeligt Overskud fra dem. Heste, Reedskaaber, Skibe, Proviant, Korn-Vahre, Folk, og alle behøvende Landets egne-Producter skal betales. Da mener jeg Sedlernes Antals Forøgelse og Myndtning baade blev nødvendig og kommer os tilpas. Ja, jeg

63

siger: her er ingen anden Redning, med mindre vi strax skal agere fjendtlig, og gjøre Indbrud paa Næring og Biering i vort eget Land; hvilket ey bør skee uden af yderste Nødvendighed, og for de nødvendige Tings Skyld vi endelig maatte komme til at trænge til hos Fremmede. — Men jeg setter atter:

At en fremmed Nation kommer i slige Omstændigheder, hvis Mangelers Afhjelpelse strækker sig til vore Producter; da maae strax Priserne for den større Afstræks Skyld i vort Land stige. Disse Høyere Priser stigede da ey paa en naturlig Maade, og i en sædvanlig jævnet Forhold imellem Landets Penge og Producter; men i Forhold til en fremmed Nations Formue og yderligere Trang. Var nu de Fremmedes Formue større, og deres roullerende Penge flere end vores; da maatte jo deres større Formue, hvilken satte Prisen paa vore Vahre, avle Trang, ja, maaskee Nød hos os i det Almindelige; og den Trang, som var naturlig hos dem, blive unaturlig hos os? Hvilket saa meget mere, som vore Producter ere fornem-

64

<easl>

melig Levnets-Midler, og de til det menneskelige Livs Nødvendigheder nærmest, henhørende, — Man vil maaskee svare mig i den nye Stats-Tone? Man bør derfor at have bestemte Priser paa Korn-Vahrene; eller Kornet bestemte Priser for Ind- og Udførsel; thi da kan Priserne ey gaae høyere den ene Tid end den anden & c. — Jeg vil hertil allene svare kortelig: — Var det en Daarlighed hos en fattig Mand, som eyede kund en eneste Rixdaler i Penge, men derimod nogle Tønder Ruug paa sit Lost til at sælge; at han vilde sige: jeg har kund 6 Mark i min Pung; derfor skal ingen faae Tilladelse at give mig mere end 6 Mark for al min Ruug, som jeg har paa mit Loft,„? Saa var det og en Daarlighed: at en fattig Stat vilde forbyde en rigere Stat, at give sig for sine Vahre saa meget den vilde og kunde; thi for Ex. Dannemark er nu et fattigt Rige; men er derimod Eyere af den betydeligste Fabrikke, som er Agerdyrkingen, af hvis Producter dette Rige aarlig afhænder en anseelig Deel til Fremmede.

65

Fastsetter nu Danmark: at ingen Producter maae udføres af Danmark, saasnart Prisen gaaer over den bestemte Taxt; hvilken Taxt er grundet paa Landets egen klingende og virkelige Myndt; da følger jo deraf? at denne bestemte Priis Maae være ringe, efterdi den er afpasset efter vor egen fattige Formue: og altsaa blev denne bestemte Priis ey andet, end en virkelig Taxt og Befaling, som stridede directe imod vor egen Interesse og Fordeel; thi det var jo virkelig det samme, som om Fyrsten befalede? „Alle mine Undersaatter skal selge deres Vahre, som de kan afhænde til Fremmede, for de allerringeste Priser; og dette gode Kjøb skal de Fremmede have paa vore Landes Producter uforandret min hele Regjerings-Tid,.. Men jeg gad min troe nok vist: hvorledes Landets Casse skulle herved blive beriget; om end denne Bulle blev nok saa stærk forgyldt? Hvad hjalp det til Fattigdommens Afhjælpelse, at Loven var skreven med Guld-Stiil; naar alle Rigets Punge herved mere bleve udtømte end fyldte; Thi Følgen blev denne: at Riget al-

66

tid, i hvor god Leylighed det end havde til at gjøre sig Fordele af andre Rigers Trang til dets Producter, og i hvor dyre end Vahrene var hos dem, solgte vi dog vore Vahre for et og det samme ringe Kjøb. Var det ikke at tilstoppe den første, den beste, den ældste, den sik kerste og rigeste Kilde for Rigets Indtægter og Velstands Forbedrelsen fra Fremmede; og derimod at aabne for vor ringe tilbagehavende Formue et saa meget større Afløb: da vi ey, i Henseende til de Vahre vi trænger til at købe hos Fremmede, i den hele Verden skulde finde een imod os saa barmhjertig Samaritan? — Jeg veed vel Man besvarer mig her saaledes: „Manufacturer og Fabrikker skal indhente og oprette denne tabte Summa; deels ved det at vi spare vore Udgifter for fremmede Manufactur- og Fabrik-Vahre, hvilke vi afhente, indføre og betale dyrt hos Fremmede; deels ved det vi kunde afsette disse Fabrik-Vahre til Fremmede; og derved, saavel som og ved Agerdyrkingens Forbedring, som da gav en større Quantitet Producter til Udfør-

67

sel indhente, som Philocosmus siger: dobbelt og dobbelt den Summa vi tabte ved den ommeldte Prisernes Bestemmelse,.. (hvilken Bestemmelse, jeg har viist, var i sig selv een imod vore sikkerste og største, ja eneste Fordele stridende og høyst skadelig Fornærmelse) — Jeg svarer hertil det, jeg mener enhver forførst kan svare; Tabet er vist, men Erstatningen og Tabets Oprettelse er meget uvist. Hvor meget mere er ikke da Fordelene uvise, som deraf skal drages? — I Henseende til Manufacturer og Fabrikker, er det klart, at de aldrig kan bedre anlegges, end i det Land, fom baade har Levnets-Midler og de til Manufactur- og Fabrik-Arbeyde henhørende første Producter; men da Naturen er Stykkeviis deelt: saa at et Land har det ene, et andet har det andet, eller begge har noget, men ingen har alt: saa seer vi og, at i Manglerne og Fordelene, som det ene Land har i Forhold imod det andet, ligger Handelens Grund; thi vare alle Fordele i alle Lande samlede, eller alle Mangler i alle Lande oprettede, hvormed skulde da Skibet og Han-

68

delen tiene Verden; da det er allene Kunstens og Naturens Producter, at Handelen er geskæftiget med? Og hvorfor er det vel, at Han» delen kurrer og sukker endog paa de beste Ste« der? Jeg mener; fordi alle Nationer faa eens« stemmig selv raade Bod paa deres egne Mange« ler, forplante Naturens, forøge Kunstens Producter, og afhielpe saaledes deres Trang til Fremmedes Fliid; hvilket formindsker den ene Nations Udgifter til den anden, og saaledes avler Handelens Trang. Sandelig, jeg mener denne berømmelige Fliid, er just en Herculis-Kølle, ey allene imod Holland; men imod Hele Verdens Holland', eller hvad jeg skulde sige: Handel. Jeg mener, man skal snarest kunde samle alle Steder, som florere ved Silke-Handelen, ved Manufactur- og Fabrik-Arbeyeder (NB. som de afsette til Fremmede) under een Hat med Harlem og Leiden, og høre denne Svane-Sang af dem: det er en Jammer at see vore Steder forfalde for Næringens Aftagelses Skyld. Kan man ey ved fornuftig Overslag finde bedre Udfald for hine i. Fabrik-

69

kerne svede, i Handelen florerende? Da er det min troe best, at opsøge de fremmede Steder og Lande hvor hine ey har vist at afsette deres Vahre, og lade dem forskrive sig til, aldrig selv at legge Haand paa de Fabrikker vi anlegge, eller kiøbe, de Manufactur- og Fabrik-Vahre vi forfærdige, hos nogen anden Nation end hos os; thi ellers maatte vi jo, som nu vil anlegge Fabrikker med den allerstørste Iver; vi, som ere saa forgabede i de Fordele deraf skal flyde, at vi endog paa Agerdyrkingens Bekostning, som næsten er vor eneste visse Rigdoms Kilde, ja om det end skulde koste dens ødeleggelse, vil raade disse nye Fabrikker og Manufacturer anlagt; (Philocosmus siger jo? om end hveranden Herre-Gaard skulde falde) thi ellers maatte vi, siger jeg, blive mere ja dobbelt ulykkeligere, end et Harlem og Leiden; thi hvor, min Ven! Hvor skal vi finde Aftræk paa de Vahre, som hele Verden ellers er forlegen med. Jeg veed vel, det gode Kiøb vi skal give paa vore Fabrik-Vahre, skal skaffe os denne fordeelagtige Aftræk; men hvor vanskeligt vil vi kunde op-

70

naae det? Priserne paa Levnets-Midlerne skal være bestemte og lave, det er meget got; men faaer vi vel derfor de raae Producter, som udfordres til vore Manufacturer for bedre Kiøb? Betænke vi allene, ar de

Steder og Folk, som leve og opholdes ved Manufactur- og Fabrik-Arbeyde, have enten intet andet at opholdes ved, end den Arbeyds-Løn de fortjene ved at give de raae Materier Form og Dannelse; eller og de have de raae Materier selv, og da tillige baade for at gjøre disse deres Producter des af setteligere, og for at fortjene desto mere, forarbejde de dem selv: da vil sandelig Blodet nok snarere iisne i os, end optændes af Kierligheds brændende Ild til denne ved Manufacturer og Fabrikker forventede Gevinst. De Folk, kiere Philocosmus! som ere (jeg veed sandelig ey, om jeg med Grund tør kalde dem lykkelige?) de største Mestere i Fabrik-Arbeyde, og hvis Ophold og Fordele er grundet paa at give Materierne Form, Skikkelse og Smag; de føle allerede hvad de har tabt ved Medbeylere; og gid deres Velstand have været bygget paa en

71

sikrere Grund ! alle Lande gjøre dem en lovlig Indbrud i deres Fortjeneste. Skal de have Opholdet, maae de arbejde, om de end paa deres Arbeyde allene skulde fortjene det tørre Brød. Siig mig Philocosmus! hvad Overskud, hvad Fordeel skal Dannemark indhente ved Fabrikker og Manufaktur ved at kunde i Handel med det slags Vahre underselge dem; eller er det mueligt, at Dannemark kunde paa de Fabrik-Vahre til hvilke vi ey have første Materie selv holde Priis med dem? Ney: jeg mener Nøden og Trangen vil blive det Sværd, som tvinger dem til, saalænge der er 1 Skilling at fortjene, at underselge os. Og om vi saaledes indtrængte os i Manufactur- og Fabrik-Væsenet, at det blev os nødvendigt at søge Aftræk hos Fremmede paa disse Vahre; fordi vore Indtægter og Fordele til deels vare grundede derpaa; maatte vi da ikke med et Harlem og Leiden geraade i samme, og til visse større Forlægenhed? Og hvorfra skulde vi faae oprettet det Tab vi paa vore Natur-Fabrikker; jeg mener vor Agerdyrkning og Land-Producter

72

allerede, som viist er, havde lidt. Hvad Fordelen vilde blive i Afsætning ti! Fremmede paa de Fabrik-Vahre, som andre der selv have Materien, og selv fabrikkere Materien, for at vinde Afsætning paa Materien og Manufactur-Fortienesten; jeg siger: hvad Fordelen for os vilde blive ved slige Fabrikkers Anlæg, til hvilke vi skulde købe Materien i hvilken der skulde arbejdes fra dem; naar vi tillige skulde underselge dem: hvorledes vi paa disse Fabrik-Vahre skulde kunde indhente fra fremmede Havne, det Tab vi paa vore Land-Producter og Natur-Vahre har lidt? Dette mener jeg enhver let indseer, maatte allene blive Tab. Og at der, til at sette disse Fabrikker saaledes i Regel, at Producten og Facit skulde blive Gevinst, udfordres vist mere end Algebra, eller naturligt Koglerie. — Vel fandt! Landet indhenter store Fordele ved Manufacturers og Fabrikkers Anlæg; a) saalænge vi kan have de raae Materier for bedre Kjøb end de Fabrikkerede Vahre hos Fremmede; thi da anlegge vi viiselig Fabrikker til de Vahres Forfærdigelse, som vi selv, i

73

Mangel af Fabrikker, maatte hente fra dem. b) Manufactur- og Fabrik-Væsenet kan ikke formeget opelskes, beforders og poleres i de Tilfælde, hvor vi selv have eller kan frembringe den første eller de raae Materier dertil; thi da spare vi meget, som vi forlængst burde sparet, neml. Arbeyds-Løn, som udgives til Fremmede; og tillige de raae Materiers Betaling, hvilke vi ofte betale tillige med Arbeyds-Lønnen dyrt; fordi Materien har ligget og ligger foragtet, eller udyrket, hos os selv. Saaledes siger jeg, indrenter Fabrikkers Anlæg vigtige og visse Fordele; fordi de ere bygte paa vor egen og ikke paa en fremmed Grund, i Henseende til de Fordele vi skulde drage af dem. Og naar vi anlegge Fabrikkerne paa denne Grund; da bliver det ingen Nødvendighed at nedsette Priserne paa Levnets-Midlerne eller Natur-Producterne, for at faae Fabrik-Vahrene i deres Priis nedsatte; thi den rette Priis paa Fabrik-Vahre i vort Land, er, a) at Materien til Vahrene, og hvad den har kostet, bliver betalt; b) at Manufactur- og Fabrik-Arbeyderes

74

Fliid og Møye, i Forhold imod alle andre Stænders Fliid og Møye i Staten, til Statens Beste, bliver dem betalt. Alt hvad Prisen paa Fabrik-Vahrene gaaer der over, er at ansee, som Opmuntrings-Premier en politisk Regiering tilstaaer disse nye Borgere, for dessnarere at naae til dette Fuldkommenheds Maal: at Fabrikernes fornødne og behøvende Drift kan, som en national Nærings-Vey i Staten, reglers sine Priser i Forhold imod alle andre Næringsens naturlige Priser. Hvilket skeer; saasnart Staten er forsynet med duelige, behøvende, arbejdende, og sig deraf nærende Arbeydere i sine Fabrikker. Slige Anlæg kunde vel endog understøttes, i Nødsfald, ved Papiir Penges-Myndtning; og disse Papirer dog ey. saa strikte talt, anslaaes for unaturlig Myndt. Thi, lad være! de en staae i den ordentligste Forhold imod Bankens Capital; saa finder man dog deres virkelige Værdie i den ved Fabrikkerne i Landets Udgifter sparende Summa. Derfor feyler og Philodanus meget, naar han behandler alle Banco-Sedler, som eystaae

75

i den nøyeste Forhold mod Bankens klingende Myndt, som unaturlige; thi staae de ikke i Forhold imod Bankens, de kunde derfor staae i Forhold imod en langt større og vigtigere Capital. Kongen skulde vel ikke strax, for en Udgifts Skyld, sende, sine Sølv-Tafler til Myndten, eller udpræsse de faa Vindskibeligheds Proe: mier han af denne Metal maatte forefinde hos sit Folk? da holder jeg for, der er tienligere at betjene sig af

det Middel, som understøtter Vindskibeligheden, beforder Næringen, grunder sig paa Formuen, og gjør den ene Stand med den anden mere virksom til at afhielp Mangelen. Saaledes slutter jeg og ufeylbarlig, det vilde være langt raadeligere, naar Dannemark ey havde den roullerende Capital i Brug, som kunde være saa tilstrækkelig fordets Indbyggere, at de til alle Tider kunde være i Stand til at lade Levnets Produkterne stige til den Pris, fom Fremmede vilde sette paa dem. Da, siger jeg: holdte jeg for tienligere, at Kongen forøgede Myndten til denne Grad med Banco-Sedlerne, end om han nedsatte Pri-

76

serne; thi ved at forøge Myndten, indhentede Landet Værdien af Papirernes Forøgelse fra Fremmede; da derimod ved Prisernes Nedsættelse, Landet tabte disse ligesaa vigtige, som behændige og let forhvervede Fordele. — Saaledes mener jeg med Grund at kunde slutte mine Betænkninger om Banco-Sedlernes Brug og Natur. — Og tillige at kunde med Føye sige: „Banco-Sedlernes Mængde, som een Forøgelse i Landets roullerende Myndt, maae nødvendig foraarsage Høyere Priser: og at de i og for sig selv, naturligviis betragtet, have ingen naturlig Indflydelse i de dyre Tider. Thi da de understøtte, forøge, og befordre Landets almindelige Næring, saa have de og fornemmelig naturlig Indflydelse i Landets Lyksalighed og de Høyere Priser som deraf følger, hvilke intet mindre fortienner, end Navn af dyre Tider. — De almindeligste Aarsager til Statens Velstand, Nærings-Veyenes Udbredelse, Mangelernes Afhielpelse, Statens Prisers naturlige og retmæssige Forhøyelse, formoder jeg nu at have sam-

77

let erindret. — Det, som derfor staaer tilbage, er, de vigtigste Aarsager til de dyre Tider,„

„Foruden Misvext, eller andre bestige ulykkelige Tildragelser i Staten, kan endog andre og fremmede Steders Trang til vore Levnets-Midler forhøye Priserne. Men dyre Tider, og den Landets Kræfter i Almindelighed overstigende Dyrhed, bør ey uden ved Grødens mindre Overflødighed og Frugtbarhedens Mangel kunde paaføres os. Dog kan det en nægtes: at jo Statens egne og virkelige Feyl kan paaføre Staten disse og andre med disse lige Uleyligheder,„. Derfor er det nødvendigt at gjøre Forskiel imellem Natur og Stat; om man ey skal tilskrive Naturen det Staten, og Staten igien det Naturen, i Betragtning af Manglerne, tilkommer. Saa vist, som det er, at Bonden sveder forgieves, om Himmelen ey bønholder hans Sukke, og velsigner det Ansigtets Sveed, som dyrker Jorden; saa forgieves tilskrives Ufrugtbarheden de Mangler, som Agerdyrkingens Ufuldkommenhed i sin Grad medfører. Priselig er den Fliid, ved hvilken Ager-

78

dyrkingen i en rum Tid i vore Lande er bleven saa øyensynlig, som fortræffelig, i Forhold imod de ældre Tider, forbedret; men det er os endnu ligesaa øyensynligt af de Mangeler og Misbruge vi anmærke, af de muelige Forbedringer vi indsee og befinde tienlige: at af den Mangel i Agerdyrkingen, flyder Mangel paa Levnets-Midlerne i en betydelig Grad: og altsaa; „a) at Agerdyrkingens Ufuldkommenhed har en virkelig Indflydelse i Levnets-Midlernes Dyrhed,„. — Gid man derfor i alt maatte træske de lykkeligste Veye, ved hvilke da ledsage den i Formue svage, og derfor og tildeels i Landbruget desmere ufuldkomne Danske Bonde og Agerdyrkere, til sin, til Statens, til Agerdyrkingens mueligste Forbedring og Fuldkommenhed. Da hæves paa det sikkerste denne Aarsag til Dyrhedens Kilde: Fabrik- og Manufactur-Væsenet understøttes da ved Bondens Fliid; men da tillige, til Bondens og Statens Indkomsters særdeles Formerelse. b) „En alt for hyppig og vel undertiden umaadelig Udførsel kan og paa Levnets-Midlerne gjøre Pris-

79

serne utaaelige og dyre for de Borgere i Sta ten, som skal købe dem,„. — Men hvad Raad kan vel gives imod dette Onde? Her forekom det mig, som een vidskede mig de tvende Ord i Øret, nemlig: bestem Priserne! men jeg svarede i samme Tone: bestorm Himmelen! at forbyde Udførsel, og at bestemme Priserne; ere begge sikkre Midler imod høye Priser; men de ere og begge vanskelige Midler imod dyre Tider; thi som Statens Borgere bør aldrig lide Mangel, end sige, Hunger; saa maae og Starens Casse meget sielden faste, og endnu mindre lide langvarig Sult. Skal Statens Borgere og Lemmer beholde deres sædvanlige Velstands Lyksalighed; da kan det ey skee, uden man holder de Aarer aabne igiennem, hvilke Velstanden indflyder, eller igiennem hvilke Statens Casse drager sin Næring og Vext. Levnets-Midlerne ere Rigets vigtigste og betydeligste Producter; og den Quantitæt eller den Udførsel vi gjør af dem til Fremmede, er den vigtigste Aare, igiennem hvilken Statens Casse, Indbyggernes Formue, eller Landets Capital

80

nyder sin Næring til Vedligeholdelse, eller sin Indtægt til Velstandens Formerelse og Vext. Men det samme, som Udførselen er for Landets Casse, er igien Levnets-Midlerne for Landets Indbyggere; men Indbyggerne er igien de, uden hvilke hverken Levnets-Midlerne kan frembringes, eller Udførselen skee. Skadeligt er det derfor altid, at Velstanden ey nyder sin Næring; men det ulykkeligste for Staten er, at dens Lemmer lider Nød. Forbud imod Udførsel borttager Velstandens Næring, og for Udgifternes Skyld, formindsker Formuen selv; men Formuens og Velstandens Formindskelse er igien det visseste Skrit til den menneskelige Trang.

Forbud imod Udførsel, er saaledes altid skadelig for Staten, og er et virkeligt Onde: og altsaa et Raad, af hvilket Staten ey kan betiene sig, uden i de Tilfælde, hvor et større Onde gjør dets Virkning god. Aldrig bør Statens Lemmer fraadse paa Stats-Cassens Regning; men Stats-Cassen bør endnu mindre spække sig ved de Nødvendigheders og Levnets-Midlers Udførsel, som i mindste Maade

81

foraarsager nogen Stands i Staten virkelige Trang; eller det ene Lem berige sig ved det anders Ødeleggelse; thi dette bliver for Staten det vigtigste Tab. Intet uden Nødvendighed kan gjøre Forbud imod Udførsel tjenlig; thi jo oftere det igien tages! jo mere taber Staten! og ikke bedre Indflydelse har Prisernes Bestemmelse i Velstandens Formindskelse, hvilket jeg allerede forhen har vist, — Disse Hielpe-Midler ere saaledes for Staten vandskelige i deres Anvendelse. NB. Jeg mener: saalænge Staten virkelig fortjener Navn af en fattig Stat. Dog er Forbud imod Udførsel sikkerlig af disse Hielpe-Midler det tjenligste; NB naar det ey skeer uden af Nødvendighed i en fattig Stat. Men Prisernes Bestemmelse vilde jeg derimod agte for det sikkerste; NB. naar dette Middel kan anvendes i een af Rigdomme og Formue blomstrende Stat; thi da først tillader Borgernes Velstand, at bestemme Priserne saa høye, at ey de Fremmede skal berige sig ved de vedvarende lave Priser, som Prisernes Bestemmelse Maatte nødvendig medføre i een paa Formue

82

manglende Stat. — Den beste Bestemmelse for Priserne paa Levnets-Midlerne; er sikkerlig de Priser, som Fremmede kan sette paa Dem; thi selge vi vore Levnets-Midler under den Priis til Fremmede, som de kan give og tilbyder sig at give os; da handle vi jo galt. Selv bør vi altid raade for vore Levnets-Midler i den Grad vi selv behøve dem til Brug; men i den Grad vi behøve at selge dem til Fremmede, er det sikkerst at lade det Partie raade for Prisen, som vil give os meest. Det Middel, som derfor sikkerst skulde forebygge en alt for stor Udførsel, vilde blive dette: at Landets Borgere og de Folk i Staten, som ere uden for Agerdyrkingens Stand, altid kunde besindes saa Formuende i Almindelighed, at de Udgifter enhver anden Nation kunde taale at udgive for sine Levnets-Midler; det er: at de Priser, til hvilke en Borger i en fremmed Stat kunde taale at købe sine Levnets-Midler i vort Land, ey skulde eller burde falde Borgerne for dyre i vor egen Stat. Jeg siger: Velstand i vort Land, i fordeelagtig Forhold imodsat de

83

Fremmedes, vilde forekomme den alt for ofte indfaldende Dyrhed paa Levnets-Midlerne, som foraarsages ved Levnets-Midlernes alt for hyppige og umaadelige Udførsel. Thi derved hævedes a) den Dyrhed, som Penge-Mangel saa ofte foraarsager. („Jeg feyler sandelig ikke deri: „at det er i Almindelighed Penge-Mangel i Landet, der gjør, at Levnets-Midlerne ere for dyre? dg ikkun sielden Mangel paa Levnets-Midlerne, der er Skyld i Dyrheden,„) b) Derved blev forekommet, at ey i Borgernes Spiiskamre hver Dag i Aaret, og hver Time paa Dagen fandtes Mangels-Poster. Da kunde mange forsyne sig Med Levnets-Midler for got Kiøb, for hvilke det gode Kiød endog falder for dyrt; allene fordi de mangler Penge. Hvilken Penge-Mangel igjen atter fordobler Dyrheden; thi fordi vore egne Borgere nu ey have Penge at købe for, bliver Vahrene ikke heller kiøbt; og fordi Vahrene ikke bliver kiøbt, bliver de anseet, som uforløbne, og som Overskud af Levnets-Midler, og derfor og udføres for dette gode Kiøb til Fremmede. Denne

84

Atræk paa Levnets-Midlerne, forhøyer atter Priserne, og saaledes vedligeholdes imellem fattige Undersaatter og Borgere den gamle Armod, den idelige Dyrhed, og den daglige Trang. Den fattige Bonde selger for got Kiøb til Kiøbmanden: Kiøbmanden selger igjen for got Kiøb til den Fremmede: og for de høye Priser, efter hvilke vi burde selge til Fremmede, er det, at vi omsider købe selv. Saaledes,

siger jeg: har Statens Fattigdom, endog til Velstandens Tvang, sin store Indflydelse i Dyrhedens Grader: og den nødvendigste og lovlige Udførsel selv as Levnets-Midler, er i den arme Stat beladet med de skadeligste Følger. - „At man derfor ey alt for ofte skulde besinde Udførselen af Levnets-Midlerne at gaae for sig, enten til Tab for Staten paa Vahrenes Værdie, eller til Dyrhedens Forøgelse over Borgernes Evne,„. Jeg siger: at man en alt for ofte skal nødes til, at sette Stænger for Udførselen til Velstandens Fornærmelse, eller sulte Statens Casse ved kneebne Indtægter, i Følge af Prisernes Bestemmelse.

85

Da holder jeg for, det er raadeligst — „At gjøre alle Borgere berigede, og alle Bønder Formuende,„. Thi da skal de Priser, som de Fremmede kan sette paa vore Vahre, ikke udarme; men tvertimod, de skal berige vore Borgere; gjøre vore Bønder Formuende; hielpe til, at besaae vore Agre; og saaledes, i Steden for at trykke Staten, understøtte og forøge dens Lyksalighed. — Forgieves ønske vi Velstandens Tiltagelse, saalænge vi ey, i Steden for at sette Stænger for de Kilder, som beriger os, sætter Dæmninger for de Strømme, som svækker os. — Philodanus mener vi æder det op. Regner efter, gamle Medborgere! siger han: hvad Levnets-Midler der forbruges nu, frem for, for 42 eller 35 Aar siden i eders Huse. Philodanus mener vi forbruger mere; (dette er en Tanke, som Alderdommen gierne i Almindelighed har) men jeg mener: det er

vist unægteligt; at Consumptionen i Husene er til visse langt mindre; thi i hvor mange Huse kan man nu ikke regne Thee og Caffé for den halve Fortæring, i fald man til-

86

lige vil gjøre en fornuftig Slutning over Virkningen i Naturen af denne lunkne Drik? Smør og Kiød Brugens Formeering i Huusholdningerne, troer jeg ey heller har nogen Indflydelse i Levnets-Midlernes almindelige og virkelige større Consumption og Forbrugelse; men at, i Henseende til Qvantitæten og Fordøyelsen, dette gjør endogsaa meget til den menageerligere Oeconomie. Flere Levnets-Midler tør jeg vist sige, der ey forbruges i vore Huse nu, end før; thi i Steden for; man i de gamle Huusholdninger til alle Tider havde Spiis-Kammerne fyldte, aad og drak saa meget, saa tit og saa ofte man lystede; gaaer Menagen nu ofte til Sultenheds Grændser i denne nyere Oeconomie. Gradighed og Overdaadighed, de gamles Fylderier og den buurske Drikfældighed har rigtig nok i de nyere Tider taget Afskeed, og forladt den Danske Stat. Saalænge vi derfor afholde os fra disse Umaadeligheder, seer jeg ey heller, at man kan tilskrive en større Forbrugelse af Levnets-Midler den nyere Oeconomie. Skulde jeg tale af Erfarenhed;

87

da blev min Erindring denne. Fra mit 8te Aar, Har mit Ophold været deelt imellem de gamles Huusholdninger og de nyeres Oeconomie: her skulde jeg være maver og smidig; der skulde jeg være baade feed og stærk; i de gamle Huusholdninger holdte man det for en stor Sundhed, altid at spise meget; i de nyere meente man, (saavidt jeg kunde slutte) det var skadeligt for Sundheden en eneste gang om Dagen at spise sig mæt. Kiemper maae af Nødvendighed æde; naar Insecter lader sig Nøye med Safter og Drikke: saaledes slutter jeg min Betænkning om den ældre og nyere forskellige Oeconomie: I Ordentlighed og Sparsommelighed paa vore egne Levnets-Midlers Forbrugelse har unægtelig de nyere Tider store Fortrin for de ældre; thi det, at vi leve lidet lækkere i den Grad vi forbruge dem, hverken er, eller bør være anseet, som et Overdaadigheds Phœnomenon i en mere poleret og vindskibelig Stat. Men — c) „Den Grændseløse Indsnigelse de Fremmede Levnets-Midler har i de Danske Kiøkkener, Kieldere og Maver; til Skade

88

for Naturen; til Formindskelse i Formuen; denne er en Strom, som vi vist maatte ønske een gang, efter Muelighed, sat Dæmninger for, „! hvad Ophold have vi af de Fremmede Levnets-Midler, som vi ey kunde have af vore egne; og hvor mange hente vi ikke fra Fremmede, som vi meget vel kunde have hos os selv? NB i fald man efter den Lyst og Smag vi finde i det Fremmede, befordrede og understøttede disse Levnets-Midlers Fuldkommenhed og Dyrkelse i vort eget Land. Hvorfor skal vore Oxer gjøre en Reyse udenlands, forend de kan faae Tilladelse at passere igiennem vore Kiøkkener, ligesom de ikke kunde blive lærte nok til at ligge paa et Salt-Mads-Fad hos os selv? Og hvad har vel de Fremmedes Sviin paa vore Tafler at gjøre; „Thi det, at vi spare paa vort eget, og gotte os med det Fremmede; er just den Lands udsuende Ulykke til Landets Forarmelse, midt i al vor nærværende Sparsommeligheds Oeconomie,„. — Regner efter, store Borgers, hvor meget eders Huusholdninger ere blevne kostbarere, frem for, for 35 Aar siden; allene

89

ved den større Forbrugelse af Fremmede Produkter, som saa umaadelig har indsneget sig i den nyere Oeconomie. — Jeg forsikrer eder Meget; det er min troe ikke af Misundelse jeg taler. Men, gid I kuns ikke var mere misundelige over mig! men jeg vil allene sette min Huusholdning ved siden af eders; for tydelig at vise; det Tab Staten lider ved eders Oeconomie. I drikker Thee og Sukker om Morgenen; eders Froe-Kost er gjerne udenlands Ost, fremmed Pølse og kostbare Drikke. Alt bebyrder Staten med Udgifter, og disse Udgifter begynder i Dagen daglig med. Brødet vil jeg ikke rose eder for, at i bruger det af Landets eget; thi det ere I for Naturens Skyld tvungne til: og dette Levnets-Middel, som desuden i de ældre Huusholdninger var, og i min Huusholdning er det vigtigste, er i eders det mindste og det mindst bekostelige; om Tallene vil sette det i Ligning imod eders svegne Caffé og forbrændte Drik. Eders Middags-Tafler gaaer langt over en Bondes Forstand at kunde legge Mærke til. Man dækker rigtig nok Bordene smukt,

90

som for et eneste Selskab; men naar Rætterne kommer paa Bordet, og Selskabet bliver samlet, skulde man neppe kunde troe der var en eneste Dansk. Drikken og Rætterne; Klæderne og Personerne; Talen og Hierterne, maae altsammen, ja næsten altsammen, komme enhver ærlig Bonde alt for Fremmed for. Rætterne, Klæderne, Drikkene, ere Franske, Hollandske. Engelske, Spanske, Portugisiske, Hamborgske, Tyrkiske, Indiske & c. regner efter, kiere Borgere! hvad Summa disse Udgifter beløbe sig aarlig til. Og siger mig saa; om vort eget, som er det mindste, ikke burde være det fornemmeste, det meste og bekosteligste, i Almindelighed talt? Hvad skal det Engelske ØI i vore Kieldere; deres Ost paa vore Hylder; deres Meel i vore Gryder; deres Heste paa vore Stalde; deres Klæder paa vore Kroppe; og hvad er det for en Handel I drive med disse Vahre til Indførsel i Landet; efterdi vi have og kunde have dette altsammen selv? Mon disse got Folk i den Sted hente mere fra, enten Dannemark eller Norge, end det de virkelig maatte trænge

91

til? Kunde man en engang lære, at begiegne de Franske Liqveurer og Frugter med tilbørlig Høygagtelse og Sparsommelighed for Kostbarhedens Skyld; thi uden at feyle, tør jeg vist sige: en alt for stor Deel af Statens Formue trækker denne Vey. Jeg laster ikke Brugen af noget; men allene Misbrugen i alt: „Hvilken, fordi Staten er fattig, er eder en Skam,,. Forandrer eders udenlands Kostbarhed til indenlands Prægtighed, og Kunstler faa Naturen saa meget I vil! da skal I have fat Dæmninger for en stor Deel af Landets Forarmelse; og da tillige svækket en større Deel, end I tænker, af Dyrhedens Grader; „Thi alle de unødvendige Udgifter. I gjøre til Fremmede, for at fornøye eders Sandser, og føye eders Tilbøyeligheder, udgiøre just den Summa, som i Staten anvendt, skulde forøge Statens og Almuens almindelige Formue, og saaledes ofte gjøre de Priser taalelige, som ere og blive ved at være utaalelige for meenige Mand. Under eders egne Kunstnere de Summer at fortiene, som I spændere paa de Fremmede;

92

tinger Nøye med de sidste, og betaler altid helst Landets egne Vahre og Kunstnere vel: gid vi eengang fattede den Resolution, altid at forsyne os af vort eget; og altid holde det for Synd, at tage det Brød fra vore egne, som vi af en indbildt Ædelmodighed stoppe i de fremmedes Munde; og af en lastværdig Ærgierrighed forøde, til Landets Arvs Forødelse, som forlorne Børn. Da kunde vi først vente, og fornuftig viis formode, vore Fabrik-Vahre skulde blive Kunstneres Arbeyde, og at Verden skulde unde os Aftræk endog paa vor allerdyreste Kram,,. Jeg igientager; og mener, jeg ey for ofte kan erindre: „ At Armod er den betydeligste Dyrhedens Grad,,. Lætter derfor Armod og Fattigdommens Byrder i Landet, ved Udgifternes muelige Indskrænkelse til Fremmede; „Thi alt hvad Landet ved unødvendige Udgifter taber, gjør Dyrheden stor,,. Elsker Landet og Landets eget, alle I! som i Gierningen kunde Stykkeviis bevise Fæderne-Landets eders Kierlighed; thi det er dog Fæderne-Landets

93

egne, og ikke de Fremmede, som igien i alt til Fuldkommenhed skal belønne eders Velgierninger. Lader hine store og gyldene Ord være virksomme hos eder. „Gloria Ex Amore Patriæ,,; thi da trænge I ikke mere i denne oeconomiske Materie enten til Pave eller Præst, Dog, det er sandt! min egen Huusholdning havde jeg nær ved glemt. Men Regningen er giort. Mit Ophold koster Staten neppe saa meget min hele Livs-Tid, som den Froekost I tager til Jer en eneste Dag; thi Staten har sagt mig; at min Stand er den eneste Stand i Staten, som Staten har Told-Frie: hvorimod Staten af alle sine andre Stænder betaler i Almindelighed til Fremmede baade Told og Consumption nogle gange om Dagen. Men derfor maae I just ikke tænke, mine Herrer! at jeg enten vilde ønske eller begiere; at I, i Oeconomie, eller Kierlighed til Fæderne-Landet, uden i Anstændigheds Grad for Staten og eders Stand skulde ligne mig. — d) „Statens Formue og Kræfter, svækkende Krigs-Udrustninger, hvilke vi tildeels har havt bekostelige nok; ved

94

hvilke Leyligheder dog Gud har bevaret Sta« ten fra Krigens farlige Følger,,. Men nægtes kan det ikke aldeles, at jo disse Udrustninger, baade i Myndtens Formindskelse, og Levnets-Midlernes Dyrhed, har havt deres Ide flydelse. „Og saaledes har alle, baade nødvendige og unødvendige Udgifter med samlede Kræfter befordret den nu følende og hidindtil erfarede Statens Trang,,. — Men imod denne Aarsag, veed jeg intet Raad; uden dette: „At vi takke Gud, som har bevaret os fra det yderligere Onde,,. Thi hvad Aarsagen er: at hine Tyrker maae sukke under det lykkelige Sværd, som for faa Aar siden foraarsagede smerte nok, allene ved at true os? Hvorledes vore mange mislingende Sæde-Korn skal blive giorte frugtbare, tvertimod Naturen af det Sæden og Frugtbarheden trykkende Veyrligt? Hvorledes alt det skulde hæves, som nu gjør Indbrud i en mindre, nu i en større Green af vor Velstand og Lyksalighed? Hvorledes alle Stridighederne imellem Magterne blive bilagte og opvakte, og Kongernes Strids-Æblerdeelte,

95

uden at foruroelige Undersaatternes Lyksalighed? Hvorfor Isen saalænge holdt Bælterne tilspærrede, og nær ved foraarsagede Hungers og Nødlidenheds Følger i det udtærede og noksom til Levnets-Midler trængende Kiøbenhavn? Disse, siger jeg: ere Aarsager, baade til Lykke og Ulykke i Staten, som allene lader sig nævne ved en Bondes Pen. „Staten har tabt, der veed jeg, ved store og adskillige Udrustninger. Men Staten har og til Vederlag draget Fordele af de Fremmedes Magters langvarige Krige,,. — e) „Handel med Contrebande Vahre, som ey allene ere, men burde være Contrebande: et Velstandens forødere; Fabrikkerne ødeleggere; de ordentlige Prisers og Næringers fordervere,,. — Vidste jeg allene, hvor stor den Summa er de Handlende, som Handlende fortienner hos Fremmede; og hvor stor den Summa er, for hvilken de udføre af Landets egne Producter til Fremmede: og endelig til hvad Summa de nødvendige og unødvendige, aabenbare og hemmelige Vahre bedrager sig, som Handelen indbringer og ind-

96

sniger i Landet aarlig? Da vidste jeg det; som jeg gerne vilde vide, som er: om ikke de Handlende, som

skulde drage Byrden med mig, lister Skillingen fra mig? Mine Herrer! I maae ikke fortryde paa denne enfoldige Tanke hos Mig; thi min Plov bebreider Mig hvert Foraar: at han ey endnu er bleven bestaget med Selv. Han siger: jeg vinder aarlig! taber aldrig! og dog er jeg endnu næsten lige rig. Kunde I Herrer Handelsmand, for Statens Alter med god Samvittighed gjøre samme Eed? Da vilde jeg spørge: hvor Fortjenesten var bleven af? Men jeg har eder endnu mistænkt fra gammel Tid; thi saalænge jeg lod eder udtærse af min Lade og Lov: da havde jeg ikke en Skilling i mit Skab eller Pung. Jeg havde Pibe og Tobak; men neppe Hest eller Koe, eller Soe. Den Tid (siger I endnu) var vor Handel god. — f) Men jeg maae nu og røre lidet ved min egen Oeconomie. „Brændeviins-Svierie hos Bøn derne holder I for, er en stor Aarsag til Dyrheden, helst paa Rugen,„

97

Det er vist i sig selv, at dette Brænderie Har taget, og tager en stor Deel af Landets Korn-Vahre bort. Men saa meget er og fandt: „At, da denne Guds Gaves Nydelse er den eneste Tilflugt Bonden veed af at sige og har til Vederqvægelse for sin svækkede Haarførhed, naar han ved det nødtørftigste Ophold udstaaer det sværeste Arbeyde, og det haardeste Veyrligt: saa veed jeg ey heller, hvorvidt man med Billighed kan nægte ham Brugen deraf, NB. til Nødtørftighed,„ Arbeyder een Dag med mig, mine Herrer; og gjører Gavn ligesaa fuldt, som jeg; da skal I tilstaae mig: at ingen, uden Bonden, har den rette Nytte af den taar Han staaer. Dog! førend denne Brug af Brændevinet skulde ruinere Staten, eller befordre dens Ødeleggelse, renuncerer jeg baade min Paastand og Brug. Men jeg vilde nok bede eder, mine Herrer, at gjøre det samme; thi ellers vil det gaae nu, som i gammel Tid. Da brugtes Brændevinet maaskee mindre; men det misbrugtes destomere, og skilte tusinde flere ved Velfærd og Hiem.

98

Kiøbstæderne og Kroerne vare for Bonden, som Evigheds Boeliger, og fra disse Steder kom Han altid sildig, og desværre, undertiden aldrig Hiem. Den Tid var det mig en Ære at drikke mig drukken, hvilket baade henne og hjemme er mig nu en Skam; thi, fordi Brændevinet var mig en Helligdom, misbrugte jeg dets Kraft. For Brændeviin fik Kiøbstæderne ofte Flesket af min Soe; og for Brændeviin reed jeg ofte til Kroe-Konen med Kornet urensat fra min Lov. Der drak jeg mine Penge op; der stillede jeg resten bort; der sloges jeg, saa Øyne og Helbred gik væk; der stod Mine Heste og blev forsvelt; der byttede jeg i Fuldskab de Heste bort; der kunde jeg hverken taale tørst eller tort; der passede jeg flittig paa Kruus og Glas, derfor fk jeg hverken pløyet eller saaet tilpas; der gik Skillingen til Jern og Bey, derfor var kuns Armod at finde hos mig; der fik jeg mangt et ulykkeligt Stød; der stod jeg paa Bielken efter min Død. — „Men naar jeg kan faae mig en Taar i mit Huus; flaaer jeg sielden i stykker, enten Glas eller Kruus,„ -

99

Mine Herrer! de leer nok af mig, og tænker. — „Men tænker efter Hvad Fordele disse ulykkelige misbruges Afskaffelse i min nærværende Oeconomie medfører,„ Vist er det, at noget kunde spares; men det meste, som saaledes forbruges, bruges dog til Nødtørftighed, uden at medføre betydelig eller ydermere skadelig Overdaadighed. „Og Hvorfra vilde I udlede den Billighed og Rettighed; at det skulde allene tilkomme eder at tillave det Brændeviin Bonden til Nødtørftighed forbruger; thi, efterdi han selv kan tillave det; hvorfor skal han da betale eder der for? Og hvorfor skal han tvinges til at lade eder leve paa sin unødvendige Bekostning, NB. saalænge det dog skal være tilladt at bruge det,„? — At der er megen Misbrug i Brændevinets Brug paa Landet, nægter jeg ikke; men at denne Misbrug er liden i min Stand, imodsat de Misbruge der findes. i eders Stand; imodsat de Misbruge der tilforn har været, som sagt er, i Landet, nægter I mig dog vel ey? At der gives endnu nogle faa Fyldehalse iblant os Bøn-

100

der, hos hvilke hverken Præstens Formaninger, Herskabets Trusler, Konens Skriftemaa-Le, eller Husets Armod har kunder formaae Høvidskhed og Ædruelighed, tilstaaer jeg paa min Stands Vegne eder; og det samme kunde I og gierne paa eders Stands Vegne tilstaae mig; at endeel Ruug (dog af den allermest klintede, og som er meest ubeqvem til Brød; thi at tage got Brod-Korn der til, holder vi altid for Synd) som baade kunde bruges til Hielp til Udførsel, og i Nødsfald til Brød, svies (som I kalder det) eller rettere sagt, distilleres paa Landet, nægter jeg ey. Men følgende bør derimod overveyes: at den Deel af Rugen, som vi bruger til Brændeviin, a) bliver af Kiøbmanden meget stet betalt, b) er ey, uden i Nødsfald, tienlig til Brød. c) Vi drikker i Brændevinen allene Essensen, d) Spølet gjør os ongefæhr den selvsamme Nytte, og i visse Omstændigheder mere Nytte, end dette Korn kunde gjøre os, om vi anvendte der i sin naturlige Tilstand i Foeringen for vort Creatur; thi for et skrøbeligt Creatur, er Spølet langt

101

bedre end det rene Korn, da de finde baade Kiernen og Skallen i Spølet, lækkert tillavet for sig: naar vi med Spølet befugtige Hakkelsen for vore Bæster, gjør det os en ypperlig Tieneste; thi det gjør hvert Straae lækkert, fordøyeligt, og triveligt for Hesten; da svelter han ikke over Foret, for at udlede Komet; men han

slikker Krybben og trives vel. For vort Qvæg er det ypperligt, ja et Høytids Tractement; thi naar vi Miære det strideste Foder i Hakkelse for dem, og befugte den med Spølet; da hopper den gamle Koe i Baasen, og raaber, bon Fricasse! hun æder reent op, malker og samler Kræfter. Saaledes veed vi Bønder at gjøre os Fordele af det iblant os saameget forhadte Brændeviins - Brænderie, og at føre os Fordelene til Nytte i den beleyligste Tid: til at tøyte vore unge Griser med, er end os Spølet rart. Men i gode Kiøbsted-Folk vil nok sige: „At I giver Kongen Cise, derfor var det billigt, baade paa det at I kunde selge eders Brændeviin, og paa det at Kongen kunde faae desmere Cise, at vi skulle tilholbes, at

102

tage vort Brændeviin hos Jer,.. I Henseende til eders Nærings Forbedring derved, har jeg nogenlunde viist Jer, at eders Gavn bestod i vor Skade, som I dog ikke vel burde forlange; thi faa maatte vi jo Heller give Jer en Skieppe Korn eller to til Hielp til Opholdet om Aaret; og Hvorfor skal I ikke ligesaa vel koge min Grød og mine Erter, som mit Bræn deviin? Det ene er ligesaa billigt, som det an det, saalænge jeg æder og drikker til Nødtørfthighed. Og hvorfor skulle en Bonde, som er en stræbsom Mand, der betaler og kan betale Hver sit, og endda har Raad og Evne dertil, leve ligesaa slet, som den ælendigste Dreng? Hvorfor kan en skikkelig Bonde ikke ligesaavel fortjene et Glas Brændeviin imellem, som I kan fortjene et Glas Viin, eller noget andet rart? Hvad den Profit anbelanger, som Kongen skulde have; da mener jeg: han bedre kunde faae den Hos os selv; efterdi vi dog skal betale den, end Hos Jer. Min Betænkning, angaaende Brændeviins-Brænderiet er: „At da Brænde vinet langt anstændigere bliver brugt, og til

103

langt mindre Skade og Misbrug bruges iblant Bønderne nu, end tilforn,,: (hvilken Anstændigheds Roes, jeg sikkert troer, enhver ærekier Stand i Staten unagtelig maae indrømme min Stand, baade i denne og andre flere for Staten nyttige Tilfalde) naar Misbrugene i de forbiegangne Tider bliver satte imod Ordentligheden i den nærværende Tids; og de slemme Følger, som flyder af denne gamle Skik: „At Bonden for at faae en taar Brandeviin, enten skal føge Kiøbstaderne eller Kroerne,,: tages i Betragtning; vilde det vare langt tienligere, „At tillade enhver Bonde selv at brænde det Brændeviin Han for sig og sit eget Huus forbruger, imod at give til Kongen en vis Penge af hvert Tønde Hart-Korn han besad,.. Saaledes mener jeg det kunde tillades ham, imod en Afgift, for Ex. 12 Skilling af en Tonde Hart-Korn aarlig, selv at brænde sit brugende Brandeviin: hvorimod de Bønder, som befandtes Drikfældige, eller misbrugte en saadan Friehed, enten ingen saadan Friehed skulde gives, eller om de Havde faaet den, da skulde

104

Brændeviins-Reedskaberne være det første; hvilket Herskabet og enhver anden Creditor i Gields Tilfælde blev udlagt; og Drukkenskab i øvrigt mere Exemplariter paa Landet straffes, end Hidindtil skeet er; saasom, med Penge-Mulet til de Fattige, med Gabe-Stok, med Vand. og Brød; og da mener jeg, at en større og billigere Skat før Brændeviins-Brænderier skulde indkomme til Rigets Udgifters Understøttelse, end ved den privilegerede Kroeholds-Forpagtning. Og tillige megen Uordentlighed hæves, som altid har fulgt den nærværende Forpagtnings-Maade; thi hvad er Følgen af disse Kiøbstædernes og andre privilegeredes besynderlige Frieheder; uden disse? a) Nogle gemene og ret liderlige Huse og Folk findes gjerne i Kiøbstæderne, som leve og vedligeholdes af den Skilling de, under Paaskud af deres Kiøbstæd Friehed og borgerlige Næring, ved at give Bønderne alle muelige Leyligheder til Sammenkomster, Fylderier, og Muelige Uteerligheder, til Bøndernes store Skade drage fra dem. b) At nogle Kipper og Huller altid findes paa Landet, som vedligeholde og

105

betiene sig af samme Næring; saa at de første, saavelsom de sidste, i Følge deres Privilegier, for den Afgifts-Skyld de skal svare Kongen, seer sig berettiget til, saavidt mueligt at gjøre deres Vahre afsættelige, og deres Næring udvidet; og det Privilegium, som skulde hæmme Misbrugene, saaledes alt for ofte understøtter

dem. c) Den ædruelige, flittige og vindskibelige Bonde, som baade kunde fortjene at have sin Friehed i Brændevinens Brug, og som i alt kunde have den rette Nytte deraf, maae, for Kostbarhedens Skyld, til rette Tid savne det, til Utide nyde det, og overalt betale det dyrere, end Værdien for ham, som selv kunde have det, virkelig er: da dog disse Privilegier ey til Misbrugenes Afskaffelse gjør nogen Nytte; thi

den, som absolut vil have det, har just sin Friehed til Fuldkommenhed paa disse Frie-Steder; og ofte større Friehed end han burde have, eller ønskede; man skienker frit i Følge af et Privilegium; man drikker frit paa samme Regning; uden Modsigelse har enhver Friehed for sin egen Skyld, for Selskabs Skyld, for Fylderies

106

Skyld, at drikke sin Velfærd bort: hvilket i alt, dog sielden indrømmes nogen Mand i sit eget Huus. — Min Betænkning er: at forbyde gandske Brændevinets Brug, vilde allene opvække andre, og fremmede Vahres Misbruge. At vedligeholde Forpagtningerne og Privilegierne, har ey allene de opregnede skadelige Følger;

men gjør endogsaa, at en stor Deel. i Smug bliver brændt, af hvilket ingen Cise bliver givet. Hvilket tildeels gjør; at Kroeholderne, som selge desmindre, maae: sette Prisen des høyere: hvilket atter gjør; at enhver, som kand i mindste Maade finde Leylighed at stiele sig til at brænde Brændeviin, brænder selv: saa at Lysten til Misbrugene, og Misbrugene selv baade vedligeholdes og befordres. Jeg mener: ikke til Kiøbstædernes, Kroeholdernes og Forpagtneres; men til de retfærdige og billige Afgifters Formindskelse, som Landets Casse i en raalelig Grad burde tilfalde. Hvilket alt blev forekommet ved den anførte Frieheds-Maade: da Afgifterne kunde alle blive ordentligen hævede; Misbrugene paa en ordentlig Maade af-

107

skaffede; Menneskeligheden nyde sin Rettighed: og uden Tvivl endeel af det, som nu i kostbare Tider, i Følge af et Privilegium, baade maae forbrændes og forbruges, da kunde spares; „Thi da vilde det blive mueligt at ophæve, endog alt Brændeviins-Brænderie, naar Nødvendigheden det udkrævede: og i den Grad man ønsker, raade Bod paa Mangelen i en manglende Tiid,„ — Men jeg maae nu være kort og haste. — g) „Hav-Fiskerierne har siden 1740 været bestandig flette: og kan man vist regne; at Dannemarks Indbyggere har neppe havt den 10de Deel Fordeel til Levnets-Midlernes Understøttelse af deres egne Fiskener, som de tilforn havde,„. Paa mange Steder burde vel Ferskvands-Fiskerierne i den sted været befordrede og forplantede; Men disse siger man: er ikke for Bønder; desuden vilde dette Middel og været uklækkeligt. Men, gid man i den Sted havde udredet Fiskere til at udfare paa det store Dyb, for der fra at hente de Fordele vi hiemme tabte. — h) „I al denne Tid, har hverken Krig, Pest, eller nogen betydelig

108

ødeleggelse anfaldet Dannemarks lyksalige Indbyggere; men deres Antal har stedse voret og tiltaget,„. At Staten ey herover skal komme i de Omstændigheder, at det ene Lem (som man fortæller om Ederkoppene) skal fortære det andet, eller det ene Menneske blive det andets Bøddel; da er det nødvendigt: at Regieringen drager al muelig Omsorg for Nærings-Veyenes Opdragelse og Opdagelse: vælger de sikkerste: understøtter de almindeligste: iagttager Forholden imellem Nærings-Veyene og Familie-Sæderne; thi ellers maatte det meget snart gaae med Staten i Almindelighed, som med Overdrevene i Besynderlighed; man slaaer en Snees Høveder paa Græsningen (som man kalder det) overalt; men fordi de skal leve af det, de gnaver fra de andre, dør baade disse og mange flere; den øvrige Besætning falder bort af sig selv, og bliver alt nær ved unyttig. — i) „Qvæg-Sygdommen (denne almindeligt Lande-Plage) har i de fleste af disse Aar aarlig bortrevet en stor Deel af Qvæget; og dermed ikke een, men flere vigtige og høystbetydelige Dele af de al-

109

mindeligste Opholds-Midler for Menneskerne,„. — Gid! man dog engang vilde brugs al muelig Forsigtighed, i at vedligeholde sundt Vand, ordentlig Foering, og god Forpleyning for Qvæget! give Bonden Efterretning om de simpelste Sundheds-Midler; og hvorledes han best kunde anvende Malurten og andre tienlige Landets Urter, baade til Præservativ- og Hielpe-Midler imod Sygdommen: gid man vilde aflade, eengang for alle, at anvende enten det ene eller det andet af det syge eller døde Qvæg til nogen Brug, og ophæve den skødesløse Omgang med disse døde Kroppes Henkastelse; thi naar alt er forgieves forsøgt, kunde vi først med den inderligste Hengivenhed haabe til Gud om Plagens Afvendelse. Faa tiende kuns vi fatlige Folkes haarde Skiebne paa Landet, som yderlig blive fristede af denne Plage: dog have vi paa den anden Side Aarsag at takke Gud, fom ved at give Fred i vore Dage i Landet og andre deraf flydende Velgierninger, har maget det faa, at det ene Menneske har kundet være det andet behielpelig, faa at vi en af denne i sig

110

selv saa store Lande-Plage ere aldeles blevne ødelagte. Naar denne Lande-Plage ophører; da kan vi sikkert vente os bedre Kiøb paa de fleste Levnets-Midler. Denne Aarsag er saa vigtig: at den henimod 30 Aar nu har været vedvarende. — Men tillige har endog Misvext paa Jordens Grøde nogle gange foraarsaget Afgang iblant de for Qvæg-Sygdommen sparede Creature; da vi enten har maattet af Mangel paa Foering a) sette dem ud at foere paa de Steder Qvæget har været uddød, b) eller kiøbe Foeret til dem fra disse Sygdoms Steder; hvor af Gud best kiender Følgerne! c) eller, som for 8 a 9 Aar siden, slagte for Fode af Mangel paa Foeringen; hvilket alt har foraarsaget besværlige Tider for alle; men i sær for os, som da maae selge for halv Værdie, det Qvæg vi igien om faa Maaneder savne. — Endelig har k) „Jordens Frugtbarhed (naar lige Jordele i den omtalte Tid settes imod lige Jordele i den foregaaende Tid) været langt mindre,„; thi, mine Herrer! hvad Lykke havde ikke vore gode Formænd allene deraf, at de kunde optage de i

111

Mands-Minde ey befaaede Jorde? Hvad Overflødighed gav den Sæd ikke, som blev nedlagt i disse Agre, hvor Plovens Spoer ey tilforn vare kiendte; frem for den Frugtbarhed vi kunde indhøste af de Jorder vi ligesom daglig forarbeyde? Indseer Du allene dette; da skal det vist ikke forundre Dig, at jeg sagde: „Min Dagløn i Staten er ey kiendelig forøget: det er ikke min Stand, som i Staten har snappet Proemien til sig ved Prisernes Forhøyelse,„. Samler dog eders Forstand, I Herrer Patrioter! siger ikke allene Patriotisme skal; men lader

Patriotisme leedsage eders Penne! da skulde I, i en sand patriotisk Iver, kunde sige: „Det er beklageligt: at den stakkels fattige Bonde, som saa. suurt maae arbejde for ar frembringe en maadelig, ja desværre ringe; og om vi torde beklage vor Skiebne for Himmelen; alt for ofte, alt for ringe Grøde af dette udmattede Land; (imodsat den overflødigere Frugtbarhed deres Formand for en langt mindre og mindre bekostelig Møre indsamlede) dog neppe kan nyde, til sine langt større og flere Udgif-

112

ters Bestridelse, til Erkiendtlighed og Vederlag for sin næsten uendelige større Møye, mindste Forøgelse i Daglønnen ved Prisernes Forhøyelse eller mindste Velgjerning og Velgiernings Forøgelse af Staten til Vederlag for sin næsten uendelige større Møye, og Tid efter anden over Hovedet voxende større Byrder og Udgifter; thi det er sandt; ak dette: ja! dette har i Staten de allerbeklageligste Følger! dette er Aarsagen til den sædvanlige og nu Tilsyne overhaandtagende Armod iden møysommelige Bonde-Stand. Denne Armod er igien Aarsag til Landets almindelige ufuldkomne Dyrkelse og ringe Frugtbarhed. Og dette er igjen en Hoved-Aarsag til Landets almindelige Mangel paa Levnets-Midler. Dette er igjen en Hoved-Aarsag til Levnets-Midlernes Dyrhed hos eder. Og dog er og bliver denne Dyrhed bestandig en Hoved-Aarsag til den umættelige Armod, som findes hos os; ja, hos eder selv. — Thi, at een alt for liden Summa af Landets Penge gaaer fra eders Hænder til mine Hænder, og igjen fra mine Hænder til

113

eders Hænder; men derimod en alt for stor Summa gaaer fornemmelig af og fra eders Hænder i Fremmedes Hænder! dette, siger jeg, er Aarsagen til den Mangel, som føles hos eder, og den Armod, som fra den ene Alder til den anden følger mig,, — Kiere Patrioter! — I ønske meget. Jeg takker eder og Meget for eders velmeente Ønsker, for saavidt eders Ønsker række til min Stand. Men det gjør mig ont, at see eders Ønske-Hatte gaaer eder over Øynene, saa at I udbytte i blinde eders Ønsker, ligesom Plutus fordum sine Velgjerninger. „Philodanus kalder Korn-Priserne, forfærdelige Priser pag. 17,,. Men jeg maae sige: dette er alt for almindelig sagt. Vel sandt; Priserne har været noget høye; men det er og sandt, ak der har været noget mere at fortienne: og jeg, som nu en er en ung Bonde, maae med Sandhed sige: at Priserne og Fortienesten har nogenledes balangeret imod hinanden for de fattige Folk paa Landet, som ellers gierne pleyer at føle Trangen og de forfærdelige Følger af dyre Tider først. Jeg siger: det har ey i min Tid seet forfærdeligt ud, enten for den

114

Fattige paa Landet, eller i Stederne, førend siden philopatreias og hans Svenne begyndte med denne forfærdelige Snak. „Tilforn troer jeg, I got Folk i Stederne allene havde Aarsag at klage over Prisernes Høyde paa de nødvendigste Levnets-Midlerne, fordi I ey fra dem kunde faae faa meget tilovers, eller uddrage fra Landet saa meget, som I ønskede, til eders skiændige Ødselheders og Overdaadigheders Forøgelser,,. Men nu, nu seer det forfærdeligt ud, baade hos eder, og i sær hos mig; thi der er nu en virkelig og ikke længer en indbildt Aarsag til dyre Tider; Tiderne ere blevne, ikke indbildte, men virkelige dyre. „Stor Misvext i tvende paa hinanden følgende Aar har foraarsaget stor Mangel og dyre Tider,,. Brødet falder dyrt hos eder; fordi der er dyrt, som I af Mangel paa; Landets eget, maae forskrive fra Fremmede; men det er dobbelt dyrt hos os, og for os. — Kommer til os! og da skal I først see hvad dyre Tider ere: faa af os har Brød-Korn tilovers, at overlade til andre: faa af os har det de kan hielpe sig selv med; men mange har for lidet, og man-

115

ge har intet. - Faa Levnets-Midler have vi; og vi have langt mindre at købe dem for, om vi engang skulde være saa ulykkelige at mangle. Jordens Grøde er vort eneste Forraads - Kammer, og om Hosten en eneste gang ey frembragte os det aarlige Ophold, da, ja! da maatte vi (uden at bekymre os om, hvad det i Fremmede Lande kostede) af Hunger døe. Men hvad skal en fattig Bonde sige, som her staaer paa Bredden af en uendelig Materie ? For Kortheds Skyld, allene dette: vi maatte døe! „Vel er det sandt: lidet mere har Staten tilstaaet

mig for mine Vahre i de sidste 30 Aar, naar jeg lader det ene Aar bøde paa det andet: frem for i de næst foregaaende 30 Aar. Men hvor meget? Man har tilstaaet mig fuldkommen 4 Skilling mere for en Skieppe Ruug, 1 Skilling mere for 1 Skieppe Byg, og 1 Skilling mere for 1 Skieppe Havre. (Jeg tillader eder gierne endnu at legge til, hele Skillinger, i Steden for Brøken, som ved Regningens Nøjagtighed kunde indfalde) Naar I nu tillige vil gjøre Regning paa de mange Skiepper vor Høst har tabt ved de

116

ideligen indfaldne ringe Frugtbarheds Aaringer. — Min Høst har i 30 Aar ey været 6 gange overflødig, naar jeg regner fra 1741 til 1770, begge inclusive; hvorimod alle de øvrige Aaringer har deels været maadelige, og deels meget ringe i Almindelighed. Derimod skal I befinde, at fra 1711 til 1740, begge inclusive, har mine formænd allene havt 4re meget ringe Aaringer, 10 maadelige, og derimod 16 meget frugtbare Aaringer,,. Jeg kalder nu den Høst overflødig, som giver mig 7 Fold, og 6 Fold. Alle de Aar jeg en faaer 5 Fold ere slette og

beklagelige Aaringer for mig. Men regner nu allene efter, hvad Vederlag jeg faaer ved 4 Skilling Tillæg paa en Skieppe, imod det Tab jeg har lidt ved de mindre frugtbare Tider? Regningen gjør jeg saaledes: jeg har været den lykkeligste Bonde, og har just i de 6 Overflødheds Aar af mine 6 Tønder Hart-Korns Avling kundet selge 60 Tønder Ruug; (jeg gjør alt, hvad jeg har solgt til Ruug: for at gjøre mine Fordele saavidt mueligt store) jeg setter nu, man har i denne frugtbare Tid givet mig 4 Skilling, jeg vil sette

117

5 Skilling mere for Skieppen; er for Tønden mig til Fordeel aarlig i 6 Aar 2 Mark 8 Skilling; er for 60 Tønder aarlig Fordeel 25 Rdlr. er i 6 Aar 150 Rdlr. hvilket er den højeste Fordeel jeg, eller nogen i min Stand, af de Høye Priser kunde have havt. Men ach! hvad ere I ikke eenfoldige, som gjøre mine Fordele af Priserne større, end det Tab jeg ved de dyre Tider har lidt; thi dette ene indeværende strenge Aar har taget fra tusinde og tusinde Bønder mere end al den Fordeel de af de høye Priser (om det var mueligt de kunde havt Fordeel) Have havt. Jeg har i de tvende sidste Aaringer allene, med al min Vindskibelighed, ja med al den Lykke jeg frem for mange andre har havt, tabt mere end den Summa jeg efter den anførte Regning havde profiteret: jeg maae i Aar kiøbe mere af det ene Slags Korn, end jeg kan selge af det andet: og hvor gaaer det nu med de Stakler iblant os, som intet have at kiøbe det for de fattes? I mange Aar forbindes ey dette for os beklagelige Aar: ja for mange, mange, aldrig! det næst foregaaende Aar var mig end og mere end besværligt nok: det Aar var meget

118

ringe; thi jeg kunde ikke selge uden en 5te Deel i Forhold imod et frugtbart Aar: da trøstede jeg Mig ved; at Staten dog, ved at belønne min Møye desbedre, ved at betale mine Vahre des Høyere, skulde hielp mig; men det slog gandske feyl. Det lidet af Ruug jeg dette Aar havde avlet, solgte jeg saa yderlig jeg kunde; men Slutningen blev: jeg fik 10 Mark for det jeg solgte: og da; ja, da saae jeg forunderlige Ting: mine kiere Patrioter! jeg var selv paa Skibet, jeg laae selv ved Bolværket, og jeg solgte selv min egen Ruug; men med et veemodigt Hierte ansaae eders patriotiske Sinde-Lav. baade imod Fæderne-Landet og mig. Jeg saae Ruug ved Bolværket, som hverken var voxet paa mine eller mine landsmænds Agre; thi foruden det, at vi avlede kuns lidet, var den Rung jeg og mine Landsmænd det Aar havde avlet, alt for ureen til at kunde ligne denne. Gud maae vide, hvor? Men saa meget veed jeg; at i Dannemark var den ikke voxet. (Dog! det er fandt! det var ey tilladt at kiøbe paa den Tid fra fremmede Steder) Da saae jeg tydelig, Hvorledes Staten lønner mig, naar Himmelen

119

ey med Jordens Frugtbarhed belønner min Møye. Uden at betænke, Pengene gik bort af Staten, kiøbte man den fremmede Ruug, fordi den var noget bedre, end Landets egen Ruug, som dog paa samme Tid kunde have: uden at betænke; hvor lidet Høsten dette Aar havde givet mig for min sædvanlige Møye, bød man mig allene 12 Mark for min liden Forraad: og jeg maae tilstaae, det var desværre alt for dyrt for den Fattige; men det gjorde mig ont at see de, som havde Evne og Formue, vilde ikke give mig for min Ruug 12 Mark; men begave derimod med Fornøyelse 16 Mark for den Fremmede: det gjorde mig ont, at see min Kiøbmand maatte nødes til at udføre fin indehavende Ruug; fordi han ey under 13 Mark kunde selge den, med mindre han skulde tabe. Det gjorde mig ont, at see mig selv ved dette ringe Aar tabe mere, end jeg med al min Møye og Lykke i nogle Aar-kunde samle: og dog havde jeg midt i denne min Modgang, uden Tvivls større Fornøyelse, end I Herrer Patrioter havde alle; thi dette fornøiede nu mit Hierte: at jeg Øyensynlig saae, hvorledes min sure Sved

120

kom den Fattige, og den trængende Deel af Folket tilgode: det fornøiede mig at see; hvorledes jeg, uden at drage Fordeel deraf, og uden at nyde synlig Løn for min Møye, ved Afgangen i min Formue; fordi mine Byrder ere i Overflødheds og Mangels Tid de samme; ved det Afdrag man gjør mig i Værdien paa mine Vahre, uden at agte paa den Forhold der stedse er imellem Jordens Frugtbarhed, mine Udgifter og min Møye, maae i besværlige Tider lade min Dagløn komme de Nødlidende til gode, og med mine, uden Belønning, nedlagte trættede Lemmer, opholde den Deel af Staten, som ellers af Mangel maatte synke. Mig fornøiede det at see; hvorledes vi den gang afhjalp Mangelen, og undgik Nøden; thi jeg indsaae vel; at denne Hielp var høyst nødvendig, baade for at frelse eders, og bevare min Stands Trængende. Men dette maatte jeg jo og nødvendig see, hvad Tab jeg leed paa min, i Forhold imod et frugtbart Aar, manglende Grøde? Vel fandt: Staten havde lovet mig ved Prisernes Fastsettelse 12 Mark 8 Skilling; men jeg fik kuns 10 Mark; da jeg dog havde tabt, i Forhold imod et frugt-

121

bart Aar, om man end Havde givet mig 30 Mark for 1 Tønne; thi da havde jeg dog ey faaet mere, end en eneste frugtbart Grøde havde givet mig, naar en Tønne Ruug var bleven allene til 6 MarksVærdie beregnet. En! hvilke Herre-Gaarde skal jeg ey kunde kiøbe, og hvad Fordele skal jeg ey kunde indhente ved Hielp af de

dyre Tider; da jeg saaledes vist over 20 gange (1741.42.43.45.46.47. 48.49. 55. 56. 57. 58. 62. 63.64.65. 66.67. 68.69.70.) i 30 Aar, deels i en mindre, og deels i en større Grad, har lidt Tab paa min Grøde? Da jeg aldrig ved Priserne i frugtbare Tider naaer mere end mine nødvendige Udgifter, og meget sielden, ja det er kuns faa af os, som da faaer en liden Nøds-Skilling til overs: og derimod i de mindre frugtbare Tider maae tabe, nu 1/3 Deel, nu 2/3 Deel, og nu, som i Aar, alle de Indtægter jeg for mine Korn-Vahre skulde have. Hvor viist er det ikke da sagt af Philodanus: at 2 Rdlr. er den Priis, som i slige Tilfælde kan tilstrækkelig opmuntre Landmandens Fliid; thi det siger han, er alt hvad 1 Tønde Ruug burde koste. Men hvor stor Forskiel er der ikke paa: hvad 1 Tønde Ruug burde koste: og hvad 1 Tønde Ruug bør koste: hvad Levnets-Mid-

122

lerne burde koste: og Hvad de bør koste? Saameget burde Levnets-Midlerne koste, at de, som arbejde paa at frembringe dem, kunde have deres Udgifter og andre Nødvendigheder af dem: saa meget burde de unægtelig koste. Kan man ey give Bonden dette; bør, og burde man ey heller forlange Udgifter af ham, uden i den Grad han faaer betalt sine Vahre. Hvilket saameget mere; da man i frugtbare Tider nedsetter Prisen efter Frugtbarhedens Overflødighed, gifte efter den Forhold der er imellem den virkelige og inderlige Værdie af mine Vahre i deres sædvanlige Anvendelse for den Kiøbende. Men, saa vist som dette er; er det og: at Levnets-Midlerne burde koste det den Kiøbende kunde taale at give, og aldrig mere; men hvad bliver vel Forskiellen imellem dette, burde og bør, uden denne; naar Misvext indfalder, da burde Borgeren have sine Levnets-Midler for det han kunde taale at give: og Bonden burde have for sine Levnets-Midler det, for hvilket han kunde taale at selge; men da bliver NB. af Nødvendighed, burde til bør for Borgeren; men bør bliver til burde for Agermanden: saalænge der

123

er Levnets-Midler i Staten, bør Borgeren til Nødvendighed have dem; men jeg finder ingensteds der staaer, at Bonden bør i saa fald have af Borgeren de Penge, som ere nødvendige for ham: han burde have dem; det nægtes ikke, og dermed maae han og lade sig nøye: jeg burde for min Grøde 1769 have mine nødvendige Udgifter; hvilket er saa meget, som et maade lig frugtbart Aars Grøde kunde efter en maadelig Priis bedrage sig: nu selger jeg i et maadeligt frugtbart Aar 50 Tønder Ruug, a Tønden 8 Mark, er 66 Rdlr. 4 Mark; altsaa burde jeg havt for det jeg 1769 solgte 66 Rdlr. 4 Mark; men Statens Priis blev a Td. 12 Mark 8 Skilling, og jeg solgte kuns en femte Deel, eller 10 Tønder, beløb sig efter Stats-Prisen til 20 Rdlr. 5 Mark; men, som man ved Prisens fastsettelse nok siger, hvad jeg skal have; men altid glemmer at sige mig, hvem der skal give det; maatte jeg selge til hvem der vilde kiøbe, og være fornøyet med hvad de vilde give, som blev mig til gode, da Fragten var fradraget, for 1 Tønde 10 Mark, var for 10 Tønder 16 Rdlr. 4 Mark; min hele Avlings Indtægt, i

124

Steden for 66 Rdlr. 4 Mark, som jeg burde havt. Saa stor Forskiel er der paa, "at burde have, og bør have. Jeg fik 16 Rdlr. 4 Mark; men jeg tabte, eller fik til evig Tid tilgode 50 Rdlr., som jeg og burde havt. Ja, dette burde, er et selsomt Ord; i dyre Tider maae jeg regne det med i min Indtægt; men jeg kan aldrig slippe med det igien i Udgift: naar jeg siger: jeg burde betale min Kiøbmand sit, mit Herskab sit, Kongen sit; da svarer de: Du bør betale. Siger jeg: jeg bør betale: da siger de: Du skal betale. „Da maae jeg tabe det lidet jeg før har forhvervet, ved at give til dem; a) fordi man aldrig setter høye Priser paa mine Levnets-Midler, uden man nødes dertil; b) fordi man aldrig nødes dertil, med mindre Frugtbarheden har manglet; c) fordi Velstanden aldrig kan tillade, at erstatte mig ved Prisernes Forhøjelse, det Tab jeg ved Ufrugtbarheden lider; thi hvad Opreysning er det mig: om jeg faaer 2 Mark 8 Skilling mere for 1 Tønde; da jeg derimod taber 2 a 3 og vel flere Tønder ved mindre Frugtbarhed ? Hvad gavner det mig; at jeg i Aar kan

125

faae 4 Rdlr. for Tønden, da baade jeg og mine Folk og mine Creature maae lide Mangel, og enddog har hverken lidet eller meget, mig til Hielp ar selge,, d) Fordi man i Overflødigheds og Frugtbarheds Tider lader Prisen paa mine Vahre falde faa dybt mueligt er, saa at det Overskud jeg fra de frugtbare Tider kan haave, er alt for lidet, i Forhold imod det Tab jeg ved de ufrugtbare lider; e) man søger ikke ideligt at forhøye Priserne paa Levnets-Midlerne og andre Statens egentlige Producerer, i Forhold efter Statens Lykke og muelige Velstand; men i den Sted aabner hellere nye Overdaadigheds Kilder hos Fremtde, saa at Velstanden og Levnets-Midlerne paa eengang Mangler i de mindre frugtbare Tider,,: og saaledes har jeg i mine 6 frugtbaresteAaringer (1744. 50. 51. 52. 53. 60.) solgt for de Priser mine Formænd fik for 100 Aar, eller for 60 Aar siden; da dog Frugtbarheden var dobbelt og 3 dobbelte almindeligere. Jeg har havt 12 maadelige Aaringer,i hvilke jeg har maat selge til maadelige Priser. Jeg har havt 12 Aar, i hvilke jeg har havt lidet, som forrige Aar, eller intet, som i nærværende Aar

126

at selge; „Regner nu selv efter, mine Herrer! hvorfra Mangelen er kommet; deels paa Levnets-Midler for

eder: deels paa Formue iblant os,.. — Vilde I vide, hvorfor vi da ey ere blevne gandske ødelagte; thi dette er det store Spørmaal, som bryder eders Hoveder saa meget? da skal jeg sige eder det: at det ey er de dyre Tider og høye Priser der har hiulpet os; formoder jeg ved det indeværende og afvigte Aars Exempel, som dog burde endnu staae eder alle i frisk Minde, at have overbeviist eder om; thi ligesom det Umueligt har almindeligt været vor Fordeel, at Smørret har været dyrt, faa kan det ligesaa lidet have været vor Fordeel, at Kornet har været dyrt. Hvilket saa Meget mindre, som det ene Onde har sin Indflydelse i det andet: allene Hav-Fiskeriernes Mangel maae jo erstattes ved Land-Creaturenes Opelskning, fom ey kan tøyles eller fedes uden Korn-Vahrenes Hielp? Og saaledes fordobler alt Mangelen for os, og forhøyer Priserne for eder. Men vore Fordele vil jeg stykkeviis opregne: a) Freden; den ædle Fred i Landet, imodsat vore Plager, har giort vore Vilkaar taalelige,

127

og vore Byrder overvindelige. b) Fremmede Nationers Foruroligelse og Krige, har givet vore Steder Fortjeneste, og giort alle Statens Nærings-Veye sikkrere; „Men, den ringe Frugtbarhed; deu jammerlige Qvæg-Død for os; den nu høyst trykkende Extra-Skat, baade for os og eder„! c) vi have havt flere Munde at forsørge, baade i og uden for vor Stand, baade Fremmede og Egne, end vore Formænd havde. Vi have allene over to tusinde flere Haandværkere i Hoved-Staden, og hvor mange flere Indvaanere have vi da ikke i det gandske Rige? Derfor have vi, d) ved vor Nærings-Veys Forbedring, ved ey at spare vor Møye paa de ringeste Jorders Dyrkning og Forbedring, eller pag: nogen Deel af alt det, som i mindste Maade kunde oprette Tabet, under Mængde» af vore Byrder afværget vor Ødeleggelse. — e) Men fornemmelig: da Guds frygt og Nøysomhed forlod eder og eders Palladser; da tog disse rare Dyder tiltakke med os og vore Hytter: Ørkesløshed, Ødselhed, Fylderie og Overdaad, Lands ødeleggende Laster forlod os: vi have arbejdet, og vi have ey heller forgyves bedet. Seer paa

128

den Deel af Folket omkring eder, som drages efter Forfængeligheders Seler og Lasternes Snorer, og dømmes saa; thi jeg vil for Kortheds Skyld, overlader til eder selv, at tænke videre i dette Stykke af mine Betænkninger. Siger ikke: 2 Rdlr. er den Priis paa 1 Tønde Ruug, som altid tilstrækkelig kan opmuntre Bondens Fliid; thi hvorfra vilde I skaffe mig det i frugtbare Tider? da jeg maae selge, endog i maadelige Tider, langt der under: og om jeg skulde have dette; da vilde Brødet endnu i Almindelighed blive dyrere for eder. Lover mig ikke Opmuntrings Proemier; „Men, om I kunde noget? da bestemmer mig frugtbare Tider. Kunde I ikke dette; da skiller mig og min Stand ved nogle af. dens Byrder, til Vederlag for det Tab jeg ved Ufrugtbarheden lider: til hielp for mig i min Agerdyrknings Forbedring, som dertil høylig trænger! Til den Ende: a) lader igien blive udlagte fra Hovstederne de Bønder-Gaarde, som tilforn af Mangel paa Beboere, ere blevne dertil henlagte; indtil mit Hoverie bliver saaledes afpasset, at det ey skal drives, enten mig til

129

Forarmelse, eller min egen Agerdyrkning og dens muelige Forbedring til Forsømmelse. b) Seer til, ar jeg ey tumhændet skal legge Haanden paa Ploven; til min Ulykke, og min Agerdyrknings Fordervelse. Til den Ende; tillader mig herefter: 1mo, ar betale mine Fæster efter en foresat Taxt; for Ex. 8 Rdlr. i Fæste for 1 Tønde af det beste Hart-Korn; og 4 Rdlr. for det sletteste: 2do, tillader mig, at betale min Gaards Brystfældighed til min Eftermand, og lader det blive hvers egen Pligt, at holde den selv ved lige: 3tio, tillader mig selv at bestikke til min Eftermand den Karl jeg vil, naar jeg kan bevise han dertil er duelig. 4to. Befaler ham i egen Person at staae Land-Soldat de Aar, som maatte agtes nødvendige, og tillader ham at melde sig, og blive antaget dertil, naar han dertil er voxen. 5to Tillader mig selv at plante og hugge de Træer, som voxe paa min egen Grund. 6to Endelig bebyrder mig ey med Paalæg over min Evne! alt dette mener jeg, man Med Billighed kunde hielp mig udi, saalænge jeg svarer de Afgifter jeg bør/, og da troer jeg, man havde hiulpet mig og min Agerdyrkning; ja, lagt Planen til, at hielp Staten paa Fode. c) Underviser mig ved korte Underretninger, om de Tings Anlæg, som stemme overeens med mit Clima: og opmuntrer min Uvidenhed med eders Erfarenheder om Dyrkningens Maade. d) Klæder eder med Landets egen Uld; thi en Pa-

130

triot kan umuelig skamme sig ved, at hans Clima er koldere end en Fremmeds; og førend vi finde Aftræk, kunde hverken vi frembringe Materien eller Fabrikkerne Vahren. e) I subtile Kiøbsted-Fingre! danner dog det Arbejde selv, hvormed I af Landets eget kunde forsyne, baade os og eder: og lader os ikke sige: vi kiøbe det lættre hos Fremmede! f) Lader det, at Vahren ere Landets egne, baade sette Smag og Priis paa Vahren: da skal Landet snart frembringe Kunstnere, og Kunstnerne kunstigt Arbejde: g) man anlegge Fabrikkerne paa de Steder, hvor Aftrækken er størst, og gjøre sig en Ære af, at foragte den Handel, som er til deres Fornærmelse. h) Man vaage for alting over Handelen; thi, gaae Udgifterne over Indtægterne; da maae endelig al Ting mangle, i) Man gjøre saavidt mueligt Kiøbstædernes Byrder taalelige, at de eengang kunde blive nyttige Anlæg, baade i Landet og uden for Landet vorne; thi, kiere! at Hver blive til Stæder, og Nærings-Veyene, for Armods Skyld, de samme; dette har fordoblet Priserne for eder. For Armods Skyld, gaaer Handelen endnu i Barndom; thi Midlerne mangler, som skulde drive den: Træerne ere snart brændte i

vore Ovne, af hvilke Skibet skulde bygges, hvormed Fragten skulde tienes. For Armod's Skyld, føler Agerdyrkingen endnu i sin ufuldkommenhed; thi hvor er Formuen, som skulde Befordre den,? k) Handelen burde

131

forbedres; thi hvad kunde være forunderligere; end om man ey kunde faae Tobak at kiøbe i Engeland, og Piber i Holland, eller Levnets-Midler i Dannemark; men vore Handels-Speculationer gaaer nok noget udenlands? Penge mangler til at trænge igiennem det Vigtigste. 1) Efterdi Handelen er betjener sig af Leyligheden; da forandrer eders forfaldne Oeconomie. I snilde Kroner! I beunderlige Døttre! I besynderligere Mænd! Man har sagt mig; Pudder-Pusteren er eders Meel-Bing; Stinke-Potten er eders Olden- eller Salte-Tønde; Nat-Bordene ere eders Forraads-Lofter; Balsom-Bøffen er eders Smør-Tønde; Sminke-Æsken og Lugte-Flasken er eders Røge-Kamre; Haarskiæernerne ere eders Møllere, og Paruqverne eders Mølle-Sække? Hvad Under da; at I ere Veyr-Haner; og at Docterne ere eders Kokke. Man har fremdeles sagt mig; at eders Meubler ere kostbare, prægtige og overflødige; men siden det nu skal være bleven Moden, ey at besette Værelserne med saa mange: da seer til, at I kunde faae Rum til en prægtig Ruug-Ark i et Hiørne. Man har sagt mig om eder, I deylige Koner! at I forsyne eder med Raritæter for hundrede Aar; men derimod forsyner I ikke eders Huse med Levnets-Midler for nogle faa Dage. Lader i den Sted disse Dage blive til Maaneder; om end de første hundrede skulde blive til sneese. Ja, jeg kunde sige eder meget, efter sagt; om ey Tallet var alt for meget forøget af disse mine Blade. Men saa meget er

132

sandt: jeg har hørt eder selv at sige: Præsens hør eder til; Men Futurum hører eders Mænd til. I sige i de lette Tider: hvem vilde kiøbe Ruug nu, og lade & c. , eller forbytte paa Møllen? Hvem vilde have al den Fortred og Umag, da vi kan Have saa deyligt Brød for saa deyligt Kiøb? Hvem vilde kiøbe Ost og Flesk, og lade ligge og svinde? (ligesom I ikke maatte betale Spekhøkeren baade svindingen, og Huusleyen dyrere, end om det laae hos eder selv?) Hvem vilde kiøbe Kiød at salte, da vi kan have det deylige færske, for saa deyligt Kiøb? Saadan noget sladdrer I jo altid i Den lætte Tiid? Naar Priserne begynde at stige, og Levnets-Midlerne paa Torvene begynde at mangle, da have I endnu det gode Kiøb; fordi Bagerne, Spekhøkerne, Slagterne, have deres Forraad for den lættre Priis. Da falder det eder endnu lættre at bevise: I lættre kan kiøbe Brødet hos Bageren, Flæsket, Grynene & c. hos Spekhøkeren end Levnets-Midlernes Forraad paa Torvene. Og saaledes følge I Strømmen; til Udgifternes Forøgelse, lige indtil I opnaae den dyreste Tid. Vel fandt, I spare eders Umage; men det er og fandt; I ødelegge eder selv. Vel fandt, I har Tilladelse til dette. Men skammer eder dog engang ved at holde Huus, som Staadere; og ved eders Staadder-Huusholdning at opskrue Prisen for den Fattige; ja, at snappe Brødet ham af Munden i den besværligste Tid. Jeg indhøster, og Himmelens Fugle opholdes af det overblevne; i Røden gaaer jeg ikke til dem, men

133

de komme til mig at samle. Giører I imod den Fattige ligesaa! til den Ende vilde jeg: 1) „At Magaziner maatte altid findes i alle Mands Huse, som dertil har Evne, anlagte og forsynede i den beleylige Tid. Forsyner eder daglig om Sommeren, gieMmer og bevarer deraf det I kunde, pusler, geskiæstiger oder, og lader os see eders Kunster lit mere i dette, I rare Koner, og kiere Dottre; men for al Ting, alt i rette Tid. Ad! hvor kunde I da ikke være rare, til det I ere rare,? men Philodanus er dog med al sin Ærlighed mod eder en Ska" Pag. go. Lin. s. 64 Skulle jeg sige, som han: det er mange Aar siden I vare huuslige, (ligesom I nu ikke forestod Huusholdningen?) Stille (ligesom I nu vare vilde og uregierlige?) arbejdsomme, (ligesom I nu ikke vare flittige?) dydige (ligesom I nu vare vanartige?) Ney! Skylden er ikke eders; men jeg kan ikke heller befatte mig her med denne vidtløftige Sag; men paa det eders Mand skulde skaske Brød-Korn i Huset, og I skulde indere eder med at bevare det: vilde jeg: m) „At visse beleilige Steder gaves, hvor en 7, hver kunde levere sit Brød-Korn efter Vægt, ester Nummer faae det befordret til Mollen og malet, og ester Vægt, Prøve og Nummer modtage det igjen,; thi da vilde den Frygt for ar faae sit eget gode Korn forbyttet; den Frygt for at faae igjen det han tilkom; den Tid, i hvilken mange nu forgjebes mane vente, blive forkortet: Fordelene og Frugten af Huus-

134

ligheden erfares, kg Lysten til dens Forbedring tage til, og den stemme Vane til at kiøbe Brød, ingen Leylighed eller Paastud have. Jeg vilde og: n) „At de kiere Koner maatte lade Brygge et par Skiepper Malt hiemme, naar de der til havde Lyst; thi Al og Brød af Bonitæt og Smag efter Evne og Lyst, ere vigtige Species for Danste Maver under deres gte Maaneders kolde Clima: jeg vil ikke tale om; hvilke deylige Ting det er i en Sparfommeligheds Oeconomie for eder; da disse to Ting i Nødsfald raader Bod paa alle Mangeler. (Hundrede Bryggere skulde maaskee desbedre kun de de leve hos eder; da Øllets Brug igien vilde nyde sin Ret, og mange Drikke-Udgifter spares?) Kunstlede vi vort eget; fandt vi en hele ler faa meget Smag i det Fremmede! p) indtil til Kiøbmands-Magaziner kunde befindes i Kiøbenhavn af Levnets-Midler; kunde andre Magaziner nødvendig behøves anlagte; thi Byen formeeres, og Sielland er endnu Sielland, land, baade Sommer og Vinter. Men da fore Magaziner af Levnets-Midler medfører store Vandstekigheder. Skulde det da en være

mueligt: g) at et Penge-Magazin kunde anlegges, hvor duelige, men derhos dertil trængende Haandværkere, og i visse Tilfælde andre Borgere, kunde, imod en ringe Afgift og for en føye Tid, allene til deres Levnets-Midlers Indkiøb i den beleyligste Tid blive forstrakte,,. Har Troeskab Sted ved Embeder? Har Fliid Sted hos Borgere? Har For-

135

35

sigtighed Sted i Staten? Har man Lyst at af: hielpe Mangelen? Holder jeg Tingen giørlig. o) „Endelig beholde Fred med hver Mand; saavidt Staten Fordele tillader. Eenighed og O den imellem Stænder og Stand; saavidt Gud, Naturen, Menneskeligheden og dens Lyksalighed kræver; Dyden æres og belønnes; Lasterne alle foragtes og undertrykkes; Falskheder og Bedragerier hades; Redelighed og Oprigtighed elskes; Nærings-Beyene (ved hvilke saa mange Leyligheder gives til Folkets Lyksalighed og Formeerelse) forbedres, i det Udgifterne spares. Fliid vg Bild, sunde Lærdomme og deres Anvendelse voxer,,. Enhver i sin Stand flittig arbejde, og idelig bede! Gudsfrygt blomstre! Ondskab visne! da kunde vi fremdeles vente, Gud skal velsigne vort Land og vore Kamrer, det vi have og det vi vente, det vi nyde og det vi levne; thi jeg saaede med Menes jeg haaber med Taalmodighed. Derfor sagte jeg: hav lider Taalmohed; thi jeg haabede, Gud, ved at give en velsignet Høst, skulde lindre Nøden for mig, og lætte Mangelen blant eder. Lader os for al Ting ey glemme at takke Gud: at vi ey i Almindelighed en eneste Gang i al den omtalte forbigangne Tid af Hungers Nød over Evne ere blevne fristede. — Kaster dog eders Øyne paa hiin Side af den Alder og de Aar I beskrive saa utallegelige! Lyster det eder mere, at see: saa Indbyggere boe under Straae-Tage i Stæderne: ligesaa mange ødeliggende Steder og Boliger i

136

Lands-Byerne, som udyrkede Agre i Landene? Vilde I hellere see i dette lille Land Udørkener med Torne og Tidsle, og vilde Dyr opfyldte; end i hver Krog paa Marken flittige Agerdyrkere, og det hele Land besaaet, som med en eneste Haand? Da gaaer tilbage til de Aaringer, som vare foregaaende. Betragter de store Strækninger i vore smaae Lande, paa hvilke Plovens Foere ey i vore Formænds Tider vare kiendte; ødeliggende Val-Pladse; udyrkede Heeder; lade Indbyggere; grove Sæder; uoplyste Nationers stinkende Selvraadenheder; dyriske Leve-Maader; vilde og utæmmede Bedrifter skat skaffe eder i sigte de laveste Priser; men tillige de ringeste Levners-Midler. Og overbevise eder om; at der er ikke de laveste Priser paa Levnets-Midler; men Guds Velsignelse og Overflødigheid paa alt, der fra Tid til anden beviser et Folkes tiltagende Lyksalighed.

P. S. Dersom Journalisten læser dette, ønskede jeg at vide, om det er Dansk eller Tydsk Alen han bruger; efterdi han af følgende Mening i mine første Betænkninger, nemlig: „er det eneste jeg, som Aarsag til Jorde-Godsernes høye Priser, kan meddele mine Læsere, af Digtighed,,. Pag. 14, 15-16, har med sin kritiske Sax just fra Klippet mig 2/16, Ordene: af Vigtighed. Imidlertid troer jeg endog de Ord kunde undværes, og Journalisten dog lade Sætningen gielde.